

TDK DOLGOZAT

**AZ ÉPÜLETREKONSTRUKCIÓ, MINT A MŰEMLÉKVÉDELEM
HATÁRTERÜLETE**

BIRÓ ANETT, CZICZER KLAUDIA

Konzulens: Dr. Zsembery Ákos
BME, Építésmérnöki kar
Építészettörténeti és Műemléki Tanszék
BUDAPEST
2014

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETŐ	3
1.1. A témaválasztás indoklása	3
1.2. A téma felvezetése, rövid ismertetése	4
2. OBJEKTÍV SZEMPONTRENDSZER FELÁLLÍTÁSA	6
2.1. Objektív szempontrendszer definiálása	6
2.2. Rekonstrukció létrejöttét befolyásoló tényezők	7
2.2.1. <i>Funkcionalitás</i>	7
2.2.2. <i>Tönkremeneteli mód</i>	7
2.2.3. <i>Etikai szempont</i>	8
2.2.4. <i>Szakmai-társadalmi szempont</i>	8
2.3. Vizsgálati szempontrendszer	9
2.3.1. <i>Tudományos szempont</i>	9
2.3.2. <i>Anyaghasználat és építéstechnológia hitelessége</i>	10
2.3.3. <i>A bemutatás építészeti módszertana</i>	11
2.3.4. <i>Alá- és mellérendelés a régi és az új viszonyában</i>	11
2.3.5. <i>A rekonstruált emlék és környezetének viszonya</i>	12
2.4. A hitelesség és a rekonstrukció kapcsolata	13
2.5. A rekonstrukció típusai	14
3. AZ ÉPÍTÉSZETI EMLÉKEK ELEMZÉSE	15
3.1. Nemzeti öntudat és a társadalmi igények kiszolgálása érdekében történő rekonstrukció	15
3.2.1. <i>Mostari híd</i>	15
3.2.2. <i>Frauenkirche</i>	18
3.2.3. <i>Notoi katedrális</i>	20
3.2.4. <i>Diósgyőri vár</i>	23
3.2.5. <i>Füzéri vár</i>	27
3.2.5. <i>Visegrádi királyi palota</i>	31
3.2. Régészeti és tudományos szempontból fontos emlék rekonstrukciója	35
3.3.1. <i>Iseum</i>	35
3.3.2. <i>Martonyi háromhegyi pálos templom- és kolostorrom</i>	39
3.3. Gazdasági alapokon nyugvó rekonstrukció	42
3.4.1. <i>Berliner Schloss</i>	42
3.4.2. <i>Nyírbátori Báthori kastély</i>	45
3.4. Meg nem épült épületek fennmaradt tervek alapján történő rekonstrukciója	49
3.5.1. <i>Sagrada Familia</i>	49
3.5. Kísérleti régészet	52
3.6.1. <i>Xanteni archeológiai park</i>	52
4. ÖSSZEFOGLALÁS	55
5. A DOLGOZATBAN FELHASZNÁLT ÉS HIVATKOZOTT SZAKIRODALOM JEGYZÉKE	57

MELLÉKLET
A DOLGOZATBAN FELHASZNÁLT MAGYARORSZÁGI ÉS KÜLFÖLDI
EMLÉKEK

1. A NEMZETI ÖNTUDAT ÉS A TÁRSADALMI IGÉNYEK KISZOLGÁLÁSA	I.-VI.
ÉRDEKÉBEN TÖRTÉNŐ HELYREÁLLÍTÁSOK	
Mostari híd	I.
Frauenkirche	II.
Notoi katedrális	III.
Diósgyőri vár	IV.
Füzéri vár	V.
Visegrádi királyi palota	VI.
2. RÉGÉSZETI ÉS TUDOMÁNYOS SZEMPONTBÓL FONTOS EMLÉK	VII.-VIII.
HELYREÁLLÍTÁSA, MELY TELJES MÉRTÉKBEN TUDOMÁNYOS	
ALAPOKON NYUGSZIK	
Iseum	VII.
Martonyi háromegyi pálos templom- és kolostorrom	VIII.
3. GAZDASÁGI ALAPOKON NYUGVÓ REKONSTRUKCIÓ	IX.-X.
Berliner Schloss	IX.
Nyírbátori Báthori kastély	X.
4. MEG NEM ÉPÜLT ÉPÜLETEK FENNMARADT TERVEK ALAPJÁN TÖRTÉNŐ	XI.
HELYREÁLLÍTÁSA	
Sagrada Familia	XI.
5. KÍSÉRLETI RÉGÉSZET	XII.
Xanteni archeológiai park	XII.

1. BEVEZETŐ

1.1. Témaválasztás indoklása

Dolgozatunk az épületrekonstrukció tárgykörével foglalkozik, elsősorban a közelmúltban történt és tervezett európai és magyarországi bemutatások vizsgálatával. Témaválasztásunk alapját képezi, hogy az épületrekonstrukció a műemlékvédelem talán egyik legvitatottabb területe. Emellett fontos kihangsúlyozni, hogy hazánkban csekély számú szakmai publikációval rendelkező, de annál inkább érdekesebb és összetettebb tevékenységről van szó. A téma aktualitását adja, hogy mind az elmúlt évtizedekben, mind napjainkban igen gyakran alkalmazott eszköze a műemléki gyakorlatnak, mely folyamatosan újabb és újabb kérdéseket vet fel, olykor heves szakmai és társadalmi vitákat generál. Az adott rekonstrukciónak egyszerre kell megfelelnie a társadalmi elvárásoknak, a tudományos kutatásoknak illetve a kortárs építészeti megítélésnek, így az építész felelőssége jelentős, hiszen az előbbi szempontokra különös hangsúlyt fektetve kell ezt az igen komplex építészeti feladatot a lehető legoptimálisabb módon ellátnia.

Érdekes nézőpontnak találjuk az épületrekonstrukció témakörében a társadalmi szemléletet, azt, hogy sokszor az épületrekonstrukció alapján ítélik meg az adott emléket illetve ezen keresztül a műemlékvédelmet is. A társadalom, mint az építési folyamatot, de leginkább a végeredményt külső nézőpontból szemlélő egyén, az adott emléket a rekonstrukció alapján képes megítélni, különösen abban az esetben, amikor nem a közelmúltban elpusztult épületről van szó, hiszen nem rendelkezik személyes kapcsolattal, információval az épületről. Ennek a megítélésnek egy következő rétege a műemlékvédelemről kialakított elképzelés. A rekonstrukciókat szemlélve valamilyen képet kaphatunk a műemléki gyakorlat minőségéről, ami nem minden esetben lesz hiteles. Ennek oka egyrészt, hogy egy egészet kisebb elemeire bontva és abból egy egységet kiválasztva nem lehet és talán nem is szabad teljeskörű, az egészet lefedő konklúziót levonni, hiszen a hiba lehetősége mindig, bármely területen – nem csak az építészetben és a műemlékvédelemben - fennáll. De ez a szemlélőn is jelentős részben múlik. Ezt az építészetre illetve esetünkben az épületrekonstrukcióra vetítve, tehát nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket, nem kaphatunk teljeskörű képet a hazai, vagy akár a nemzetközi műemlékvédelmi tevékenység minőségéről néhány rekonstrukció ismeretében. Éppen ezért az építész felelőssége igen jelentős, aki a különböző elvárások között áll a legtöbbször és így kell a lehető

leghitelesebben, a célokat a lehető legtisztábban értelmezhető módon visszaadnia az emléket a társadalomnak.

Az épületrekonstrukció komplexitásából adódóan valamennyi ilyen helyreállítási folyamat, bemutatási mód más és más. Rekonstrukció és rekonstrukció között is jelentős különbségeket fedezhetünk fel, amelyek olykor már olyan szignifikáns eltérések, hogy felmerült bennünk a kérdés, hogy vajon van-e egyáltalán éles határvonal, mely elkülöníti a rekonstrukciót az emlékek bemutatásának egyéb típusaitól, illetve meddig is tart a műemlékinek nevezhető beavatkozás határa? Ha van, milyen módszertan mentén rajzolódhat ez ki? Továbbá vizsgálódunk ezen lehetséges határvonalon belül, hogy teljesebb képet kapjunk a műemléki helyreállítás ezen típusáról. Ezt egy olyan, általunk összeállított szempontrendszer segítségével tesszük, melynek alapjait a műemlékvédelem elvi alapjai képezik, és amely szempontrendszer lehetővé teszi az épületrekonstrukció kérdéskörének kritikai vizsgálatát. Ehhez az elmúlt évtized jelentősebb hazai és nemzetközi példáit a rekonstrukció lehetséges altípusaiba soroljuk, szemléletesebbé téve a műemléki gyakorlat ezen összetett tevékenységét.

1.2. Téma felvezetése, rövid ismertetése

A műemlékvédelmi tevékenység számos területből áll, melyek közül dolgozatunkban az épülethelyreállítás kerül górcső alá. A helyreállítás azonban nem egy egzakt épületbemutatási forma, hanem léteznek különböző módozatai, melyeket leginkább az emlékekkel kapcsolatos beavatkozások mértéke határol el egymástól. Ilyen szempontból igen széles a skála, hiszen az alig észrevehető beavatkozásoktól egészen akár a teljes visszaépítésig is helyreállításról beszélhetünk. Ezen típusok között azonban nincs egy egyértelmű határvonal, mely besorolja az egyes kategóriákba az emlékek helyreállítását. Egy ilyen típus az épületrekonstrukció is, mely dolgozatunk szempontjából a legérdekesebb téma számunkra. A rekonstrukció azonban a legnagyobb mértékű beavatkozás ezen a skálán, ezért elsőként behatároljuk a kisebb mértékű beavatkozásokat.

Ezeknek a fogalmaknak a meghatározását a nemzetközi karták¹ is magukban foglalják, melyek egy egységes általános elvrendszert fogalmaznak meg a műemlékvédelmi eljárásokkal kapcsolatban, ezzel elősegítve a helyreállítási folyamatok irányítását. A legjelentősebb változást a régi és az új elemek kapcsolatához való viszony jelentette a

¹ Főként az Athéni (1931), a Velencei (1964) és a Krakkói Karta (2000). Ld.: *Karták könyve*, Szerk.: Román András, ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság, Bp., 2002.

korábbi, 19. századi elvekhez képest a nemzetközi karták megjelenésével. Elvetették a purizmus elveit, a hozzáadott új elemek jó megkülönböztethetőségét tartották követendő irányelvnek, nem a stílusegységre való törekvést.

Az egyik legjelentősebb ilyen karta az 1964-es Velencei Karta, mely jó elméleti alapot nyújt a típusok meghatározásához, bár az esetek többségében nem konkrét a fogalmak behatárolását tekintve. Fontos pontjai a konzerválás és a restaurálás, mint emlékhelyreállítási módok. Konzerválásról abban az esetben beszélünk a karta szerint², amikor az adott emlék felhasználásához szükségszerű átalakításokat végzünk anélkül, hogy az épület eredeti rendszerét, elemeit csorbítanánk, de ez kiterjed az épület környezetére is. Tehát nem csak az adott emléket, de közvetlen környezetét is védeni kell, főként ha az eredeti állapotában maradt fenn. Egyes elképzelések szerint azonban a konzerválás az adott pillanatban történő, beavatkozás nélküli állapot rögzítés, melynek nem feltétlenül létezik építészeti lenyomata. A restaurálás egy következő fokozat a Velencei Kartában is, mely a konzerválással szemben már tartalmazhat új építészeti elemeket, azonban ezeknek harmonikusan kell illeszkedniük arányaikban, de stílusukban jól megkülönböztethetőnek kell lenniük. Fontos azonban, hogy ez a tevékenység megáll ott, ahol a hipotézis kezdődik, tehát minden kiegészítésnek tudományos alappal kell rendelkeznie. Ha a hipotézis már megjelenik bármilyen mértékben az adott beavatkozáson, már nem az előbbi helyreállítási módokról beszélhetünk, hanem ekkor már rekonstrukció történik. A közös kapcsolódási pont a fent említett műemléki tevékenységek között az elvi rekonstrukció. Ez minden esetben a beavatkozás egy előzetes, tudományos alapokon nyugvó dokumentációja.

Ezek alapján is megállapítható, hogy vékony határvonal húzódik a különböző műemléki gyakorlatban használt fogalmak között, melyek közül is a rekonstrukció a legszélesebb tárgykör, ezért is tárgyaljuk a továbbiakban részletesebben, példákkal szemlélítve azt.

² *Karták könyve*, Szerk.: Román András, ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság, Bp., 2002. pp.16.,17.

2. OBJEKTÍV SZEMPONTRENDSZER FELÁLLÍTÁSA

2.1. Objektív szempontrendszer definiálása

Az épületrekonstrukciónak, mint kiválasztott helyreállítási módszernek az alkalmazását több tényező befolyásolja. Ezek a tényezők nem csak meghatározzák az építészeti beavatkozás formáját, de annak elméleti alapjaira is hatással vannak. A rekonstrukciót befolyásoló tényezők és a módszer eszköztára sem a magyar, sem a külföldi műemlékvédelemben nincsenek egyértelműen terminologizálva. Dolgozatunkban ezért egy olyan objektív szempontrendszert állítunk fel, mely a befolyásoló tényezők feltárására és a rekonstrukció végeredményének részletesebb elemzésére alkalmas, rámutatva így a rekonstrukció sajátosságaira.

A vizsgálati rendszer egyik elemét tehát a rekonstrukciót befolyásoló szempontok alkotják, melyek elméleti alapot nyújtanak a beavatkozás szükségességének és mértékének megválasztásához. A másik olyan vizsgálati szempontokat fogalmaz meg, melyek útmutatást adnak egy adott rekonstrukciós folyamat minél objektív megítéléséhez, melyek alapján egy műemléki tevékenységről eldönthető, hogy egyáltalán az a rekonstrukció fogalmának határvonalán belül húzódik-e. A két szempont együttese olyan rendszerbe foglalt módszertant fogalmaz meg, mely objektív szűrőn keresztül vizsgálva a rekonstrukciót megpróbál rávilágítani annak komplexitására és divergenciájára, valamint keresi az újjáépítés és más műemléki tevékenységek között húzódó határvonalat.

A vizsgálat elemei:

- rekonstrukció létrejöttét befolyásoló szempontok:
 - funkcionalitás
 - tönkremeneteli mód
 - etikai szempont
 - szakmai-társadalmi szempont
- vizsgálati szempontok:
 - tudományos szempont
 - anyaghasználat és építéstechnológia hitelessége
 - bemutatás építészeti módszertana
 - alá- és mellérendelés a régi és az új viszonyában
 - rekonstruált emlék és környezetének kapcsolata

2.2. Rekonstrukció létrejöttét befolyásoló tényezők

2.2.1. Funkcionalitás

Az épületrekonstrukció alapját a funkcionalitás képezi, mely minden esetben a beavatkozás szükséges előfeltételének tekinthető. Mind a szakma, mind a társadalom célja egy adott emlék hasznosítás útján való megmentése, mely azonban különböző mértékű beavatkozásokkal lehetséges. Sok esetben az eredeti funkció megtartása, annak felelevenítése a cél, mely gyakran bővítéssel társul. A funkcionalitás következő rétege az eredeti használati mód kiegészítése, mely kapcsolódhat az emlék bemutatásához, de szolgálhat gazdasági célokat is. Ezen célok dominálása, és a műemlékvédelmi értékek háttérbe szorulása, illetve a megrendelői igények kiszolgálása esetén teljes funkcióváltás is létrejöhet, mely az eredeti használat mellőzését következményként vonja maga után.

Funkcionalitás szempontjából elkülöníthető típusok:

- eredeti funkció megtartása
- eredeti funkció megtartása és kiegészítése
- teljesen új funkció

Kérdésként fogalmazódik meg, hogy például egy több száz éves, politikai okok miatt lakatlanná vált kúria állami tulajdonba kerülése utáni általános iskolává alakítását nevezhetjük-e rekonstrukciónak? Vagy ugyanezen séma mentén haladva egy eddig lakatlan, állami tulajdonban lévő kastély magánkézbe kerülése utáni termálszállóvá vagy kastélyszállóvá alakításának milyen rekonstrukciós vonatkozásai lehetnek?

2.2.2. Tönkremeneteli mód

Akár a rekonstrukcióról, akár más műemléki beavatkozásról legyen szó, annak szükségességének elvi alapot szolgáltat az emlék tönkremenetelének módja. Egy háborúban elpusztult nemzeti emlék, mely a nemzeti öntudat része, a társadalom tagjaiban a hiány érzetét kelti, így az emberek visszakövetelik maguknak az elvesztett épületet. Könnyen belátható, ha ugyanezen épület a karbantartás hiánya miatt megy tönkre, a társadalmi szempontok már nem képezik a kiépítési folyamat mozgatórugóját, így elképzelhető, hogy arra csupán kisebb mértékben, vagy akár egyáltalán nem is kerül sor.

A tönkremeneteli formák a következők lehetnek:

- háborús pusztítás
- természeti csapás
- karbantartás hiánya
- elbontás

2.2.3. Etikai szempont

Egy épület rekonstrukciós igényének felmerülésekor fontos megvizsgálni annak etikai vonatkozásait, melyek nagyban igazolhatják, vagy akár meg is vétőzhatják annak létjogosultságát. Ezen szempontoknak több rétege különíthető el. Az első fontos réteg a pusztulás és az újjáépítés közt eltelt idő, minél régebben következett be az emlék tönkremenetele, annál több etikai kérdést vonhat maga után. A másik fontos kérdéskör, mely az etika tárgyköréhez kapcsolódik az épületben együttesen megtalálható különböző építési periódusok. Egy műemléki védettség alatt álló épület általában több periódussal rendelkezik, vagy jelen állapotában tartalmaz olyan értékes, megtartásra érdemes elemeket vagy akár egyes épületrészeket, melyek különböző korszakokból származnak. Fontos építészeti döntés, hogy melyik periódus képezze a rekonstrukció alapját.

A következő etikai szempontok különíthetők el:

- pusztulás és újjáépítés közt eltelt idő
- a rekonstrukció alapját képező periódus

2.2.4. Szakmai-társadalmi szempont

Az újjáépítés eredménye, de sokszor már a teljes folyamat is a figyelem középpontjában áll, mely sokszor heves szakmai és társadalmi vitákat vált ki. A különböző érdekeltségekben eltérő igények merülnek fel, melyek alapján egymástól különböző szempontrendszerek szerint ítélik meg az adott folyamat milyenségét. Az eltérő aspektusokból sokszor egymásnak ellentmondó elvárások fogalmazódnak meg, melyeknek az építésznek meg kell felelnie. Az építész feladata jelentős, hiszen a lehető legnagyobb

mértékben törekednie kell a különböző szempontrendszerök összehangolására, megtalálva ezáltal a legoptimálisabb tervezési programot.

A szakmai szempontokat alkotja a kortárs építészeti megítélés, az építészettörténeti és a régészeti kutatások, melyek már önmagukban egymásnak ellentmondó érdekeltségek. Az építészet a szakmai újításokat és a kortárs megoldásokat értékeli az esztétikum tükrében, szem előtt tartva a műemlékvédelem eszköztárát. Az építészettörténet érdeke, hogy a rekonstrukció mértéke addig terjedjen, ameddig azt bizonyított kutatási anyagok lehetővé teszik, míg a régészet akár hipotézisek árán is pártolja a kiépítést.

Merőben más aspektus szerint ítél a társadalom. Ennek fokmérője a használhatóság és az élvezhetőség, melynek területén az elmúlt évtizedekben gyökeres változás következett be. A 21. században végbement technikai fejlődés következményeképpen a társadalmi igények a térélményben, az interaktív épületbemutatóban fogalmazhatóak meg, melyek által a kapcsolat ember és épület közt élővé válik. A társadalmi megközelítéshez tartozik továbbá az aktuálpolitika, melyek érdekei igen erősen jutnak érvényre bármely rendszerben, vagy országban.

Ezek alapján a következő szempontok különíthetők el, melyek befolyásolják az építészeti:

- szakmai szempontok
 - kortárs építészet
 - régészeti kutatás
 - építészettörténeti kutatás
- társadalmi szempontok

2.3. Vizsgálati szempontrendszer

2.3.1. Tudományos szempont

A rekonstrukció vizsgálatának egyik alapját a tudományos háttér adja, amellyel rendelkezik. Az elmúlt évtizedek újjáépítései e téren igen változatos képet mutatnak. Mint az előző pontban megállapítottuk, a tudomány és a hipotézis kettőse igen jelentős kérdés, melyek sok esetben nem választhatóak el élesen egymástól.

Léteznek olyan, részletes felmérési dokumentációval rendelkező emlékek, melyekről a tönkremenetel előtt nem sokkal pontos felmérés készült, amely a helyreállítás során elegendő

információt szolgáltat, ezzel szinte teljesen kizárva a hipotézis lehetőségét, ám ez igen ritka. Bevált gyakorlat a kiépítés során, hogy a részletes régészeti és építészettörténeti kutatás hipotézisekkel egészül ki, melynek mértékét szakmai, társadalmi, politikai és gazdasági tényezők határozzák meg. Ritkább esetekben kap teret a kizárólagosan tudományos hipotézisekre alapozó műemlékvédelmi megközelítés.

Az épületrekonstrukció tudományos megközelítése:

- csak bizonyított tudományos háttérre alapozó
- tudományos kutatásokra alapozó, hipotézisekkel kiegészülő
- csak tudományos hipotézisekre alapozó

Felvetül azonban a kérdés, hogy a tisztán, vagy többségében tudományos hipotézisekre alapozó építészeti hozzáállás értelmezhető-e a rekonstrukció keretein belül, vagy túlmutat-e azon?

2.3.2. Anyaghasználat és építéstechnológia hitelessége

A rekonstrukció második vizsgálati szempontját az anyaghasználat és építéstechnológia adja. Egy épület újjáépítése során széles a paletta anyagok és technológiák terén, melyek közül az építész választhat. A legkedvezőbb eset műemléki szempontból, ha az emlék megrongálódott részének jelentős hányada értékes anyagként fennmaradt, így kiegészítve, eredeti helyére visszahelyezve fel lehet használni azt korabeli, vagy kortárs technika alkalmazásával. A műemléki szaknyelv ezt nevezi anastylosisnak. Kevésbé ideális esetekben az anyag- és technológiaválasztás az építészeti hozzáállást tükrözi, mely többféle lehet, de minden esetben a hitelesség és az értelmezhetőség szolgálatában kell állnia, kizárva az öncélúságot. Az építész dönthet korhű anyagok felhasználása mellett, melyeket ritkább esetekben korhű technológiával, általánosabb esetben új technológiával kerülnek beépítésre. Más szemléletet és hozzáállást tükröz a kortárs anyagok és technológiák alkalmazása műemléki épületek esetében.

Ezek alapján a rekonstrukció anyag és építéstechnológiai eszköztára a következő:

- eredeti anyag és korhű technológia
- eredeti anyag és új technológia

- korhű anyag és korhű technológia
- korhű anyag és új technológia
- kortárs anyag és technológia

A leírtak alapján ismét felvetül a kérdés a rekonstrukció határát illetően. Egy olyan épületbemutatás, mely során kizárólagosan, vagy túlnyomó részben kortárs anyagok és technikák használata dominál, rekonstrukciónak nevezhető-e?

2.3.3. Bemutatás építészeti módszertana

Egy épület meghatározó karakterét sokszor a bemutatás módszertana definiálja, mely különböző esetekben igen differenciált lehet. Ez az előző ponthoz hasonlóan szintén építészeti döntés, melynek célja, hogy a lehető legértelmezhetőbb módon adja vissza az emléket a társadalomnak és a szakmai közönségnek egyaránt. Lehet egy épületet teljes mértékben korhűen visszaépíteni, visszaidézve ezzel a történeti szerkezetek struktúráját, hogy annak minden egyes részlete teljes mértékben tudományos alapokon nyugodjon célul kitűzve a lehető legnagyobb mértékű affinitást, ugyanakkor lehet egy teret csak tömegformálásával érzékeltetni, vagy az ábrázolásmódot a könnyebb értelmezhetőség kedvéért leegyszerűsíteni. Utóbbi esetben fontos az absztrahálás során a hitelesség megőrzése.

Ezek alapján a rekonstrukció bemutatásának módszertana:

- történeti szerkezetek struktúráját idéző bemutatás
- sematizált, leegyszerűsített bemutatás

A rekonstrukció definíciójához kapcsolódó kérdés a következőképpen fogalmazható meg. A túlzó mértékben sematizálás elvét követő épületbemutatói módszertan részét képezheti-e a rekonstrukció képzeletbeli halmazának?

2.3.4. Alá- és mellérendelés a régi és az új viszonyában

A rekonstrukció során igen nagy differenciáltságot mutat az alá- és mellérendelés, vagyis a régi, történeti szerkezetek és anyagok és az új kiegészítések viszonya. Egyrészt fontos szempont a rekonstrukció mértéke, mely egy képzeletbeli arányszámot takar, mely a

régi és az új szerkezetek arányát mutatja. Rekonstrukció esetén ez az arányszám minden esetben nagy, mivel a módszert a nagy mértékű kiegészítések jellemzik. Másrészt az aránynál is fontosabb szempont a régi és az új elemek viszonya, mely széles skálán mozoghat az építész hozzáállásának függvényeként, lehet ez az egymáshoz való illeszkedés, vagy éppen annak hiánya. Tervezési hozzáállás, hogy egy emlék újjáépítése során mennyire szignifikáns szempont a régi elemek tisztelete és az ahhoz való illeszkedés igénye, és mennyire dominál a tervezett kiegészítés, az épület új hányada. Az alárendelés során a tervezett elemek kerülnek előtérbe, különválnak akár értelmezésben, akár anyaghasználatban a régi elemektől. Ezzel szemben mellérendelés esetén az új szerkezetek nem törekednek dominanciára, csupán kiegészítik a már meglévő szerkezeteket, értelmet adnak nekik, hangsúlyozzák azokat, de semmi esetre sem önálló elemként kerülnek kialakításra.

Ezen viszony tehát kétféleképpen fogalmazható meg:

- alárendelés
- mellérendelés

A régi és új elemek tárgykörével kapcsolatosan kérdésfeltevésünk a következő. A rekonstrukció szempontjából vajon elfogadható-e a kizárólagos alárendelés eszköze?

2.3.5. A rekonstruált emlék és környezetének viszonya

A kiépítési folyamat során nem csak az adott emlék, de annak környezete, illetve az ahhoz való illeszkedés is meghatározó tényező. Szélsőséges esetben akár egy egész város látképét befolyásolhatja egy emlék rekonstrukciója, de belátható, hogy minden esetben fontos kölcsönhatásban és szimbiózisban áll egymással az épület és a környezet. A környezeti beavatkozás mértéke szoros összefüggést mutat a kiépítés mértékével. Az építész összeállíthatja a tervezési programot az illeszkedés elve mentén haladva, ez esetben célkitűzései közt szerepel a korabeli anyagok használata által egy hajdani kor illetve városkép megidézése. Ezzel ellentétes megközelítés az illeszkedés figyelmen kívül hagyása, mely preferálja a kortárs anyagok és technológiák alkalmazását, de eszköztárában megtalálhatjuk a sematizált bemutatási módszertant, vagy az új elemek dominanciájára való törekvést, mely szempontok alapján új arculatot ad a városrésznek, vagy akár az egész városnak. Elképzelhető azonban, hogy az eredeti, történelmi környezet egyáltalán nem maradt fenn, vagy csak igen kis mértékben, ekkor teljesen más aspektusból közelíthető meg ez a kérdés.

Ezek alapján a következő sémákat lehet elkülöníteni:

- környezetet nem, vagy minimális mértékben befolyásoló rekonstrukció
- környezetet befolyásoló rekonstrukció a környezetbe való illeszkedés elve szerint
- környezetet befolyásoló rekonstrukció a környezetbe való illeszkedés elvét figyelmen kívül hagyva

A felállított objektív sémákat illetően újabb kérdés vetül fel a rekonstrukcióval kapcsolatosan. Az a tervezői szemlélet megengedhető-e az újjáépítés során, mely elvei közt nem szerepel a környezetbe való illeszkedés?

2.4. A hitelesség és a rekonstrukció kapcsolata

A felállított vizsgálati szempontrendszerünk által tehát a megfogalmazott kérdésekre keressük a választ, melyek által egy adott rekonstrukciós folyamat objektíven megítélhetővé válik, és melyek alapján egy műemléki tevékenységről eldönthető, hogy egyáltalán az a rekonstrukció fogalmának határvonalán belül húzódik-e. A felállított öt szempont mindegyike a hitelességre utal vissza, mely elengedhetetlen alapfeltételként fogalmazható meg mind a műemlékvédelem, mind a rekonstrukció terén. Az általunk megfogalmazott elvek alapján a hitelesség ezen öt pont alapján mérhető, objektív tulajdonsággá válik.

A hitelességhez kapcsolódó öt elv:

- 1) Az épületrekonstrukció csak bizonyított tudományos háttérre alapozzon, vagy azt hipotézisekkel csak kis mértékben egészítse ki.
- 2) A rekonstrukciós folyamat a kortárs anyagok eszköztárának felhasználása esetén törekedjen a történeti elemek hangsúlyozására, mely során a kortárs elemek ne vállaljanak túlzó mértékben önálló szerepet.
- 3) Az épület bemutatásának módszertana kerülje a túlzó mértékű sematizálást, leegyszerűsítést.
- 4) A rekonstrukció során az új és a történeti elemek viszonyaként az építész nagyobb mértékben a mellérendelés elvét kövesse.
- 5) A rekonstrukció során az építész a környezetbe való illeszkedés elvét és az eredeti műemléki környezetre gyakorolt hatásokat tartsa szem előtt.

Amennyiben ez a öt elv nem teljesül, akkor ezek a hitelességet olyan mértékben csorbítják, ami miatt az építészeti tevékenység már a rekonstrukción túlmutat, nem nevezhető műemléki beavatkozásnak.

2.5. Rekonstrukció típusai

A rekonstrukció típusai, hasonlóan a szempontrendszerhez, sem a magyar, sem a külföldi műemlékvédelemben nincsenek egyértelműen terminologizálva, így egy egyéni csoportosítási elvet alakítottunk ki, melynek elméleti alapját a rekonstrukció célja adja.

Ezen csoportosítási elv szerint a következőképpen lehet osztályozni az épületújjáépítést:

- Nemzeti öntudat és társadalmi igények kiszolgálása érdekében történő rekonstrukció:
 - Mostari híd
 - Frauenkirche
 - Notoi katedrális
 - Diósgyőri vár
 - Füzeri vár
 - Visegrádi királyi palota
- Régészeti és tudományos szempontból fontos emlék rekonstrukciója
 - Iseum
 - Martonyi háromhegyi pálos templom- és kolostorrom
- Gazdasági alapokon nyugvó rekonstrukció
 - Berliner Schloss
 - Nyírbátori Báthori kastély
- Meg nem épült épületek fennmaradt tervek alapján történő rekonstrukciója
 - Sagrada Familia
- Kísérleti régészet
 - Xanteni archeológiai park

3. AZ ÉPÍTÉSZETI EMLÉKEK ELEMZÉSE

3.1. Nemzeti öntudat és a társadalmi igények kiszolgálása érdekében történő rekonstrukció

3.1.1. Mostari híd

A bosznia-hercegovinai Mostarban található úgynevezett "Öreg híd" építése a 14. századra tehető, amikor az akkori török uralkodó, Szulejmán szultán elrendelte megépítését, hogy seregei átkelhessenek a Neretva folyón. Az 1990-es években történt elpusztítása kulturális és történeti szempontból is jelentős volt, így nem sokkal ezután 2004-ben adták át a rekonstruált építményt.

Funkcionalitás

Az építmény teljes rekonstrukciója során az eredeti feladatát ellátó híd került kialakításra.

Tönkremeneteli mód

Az 1992-ben kirobbant boszniai háború pecsételte meg sok más történelmi szakrális épület mellett, a mostari híd sorsát is. Az akkor már 18 hónapja tartó háborúban végül 1993-ban veszett oda az addig turistalátványossággént is elhíresült híd a horvát hadseregek bombatámadásainak köszönhetően³. A víz fölött körülbelül 20 méter magasan átívelő híd építőkövei a Neretva folyóba zuhantak. Így egy fontos középkori emlék esett áldozatul (M:I/3.,4.kép).

Szakmai-társadalmi szempont

A híd rekonstrukciója 8 évvel az elpusztítása után, 2001-ben kezdődött meg, melyet hosszas kutatás előzött meg. Szakmai kihívást jelentett a mérnökök számára is az eredeti szerkezet megtervezése, hiszen a cél az eredeti építészeti karakter visszaállítása volt, leginkább a társadalmi igényeknek megfelelően.

A társadalom számára igen fontos építményről van szó, hiszen nem egyszerűen csak egy a folyó két partját összekötő híd, hanem fontos szimbolikus jelentést hordoz különösen az

³ 1993. November 9-én a horvát haderők megsemmisítették a 2005 óta a világörökség részét képező mostari Öreg Hidat. Ld.: Yarwood, J.: *Rebuilding Mostar – Reconstruction in a War Zone*, Liverpool, 1999.

ott élő, illetve a világ más pontjain egymás mellett élő muzulmán és keresztény kultúrák híveinek⁴. A Stari Most jelképezi a két jelentős mértékben eltérő kultúra közötti békés, ámde törékeny kapcsolatot, ahogyan a híd is kapcsolatot teremt filigrán szerekezetével a folyó két partja között.

Etikai szempont

A több, mint 400 éves híd megépítése óta őrizte a 14. században kialakított szerkezetét, ezért a társadalmi igény mellett ez volt a másik fő érv az újjáépítés mellett (M:I/1.kép). Egyértelmű volt, hogy az eredeti konstrukció kerül kialakításra, melynek segítségére az elpusztulásának időbeli közelsége is volt.

Tudományos szempont

A rekonstrukció előtti tudományos kutatások elengedhetetlenek voltak a rekonstrukció céljának szempontjából. Nemzetközi összefogás segítségével a 8 évig a Neretva folyóban hagyott építőköveket kiemelték onnan és megkezdődhetett a szerkezeti elemek vizsgálata. Ez egyrészt az elemek fajtájának megállapítása miatt volt fontos, másrészt mindössze ezek voltak a fotókon kívül a kiindulási alapok a híd szerkezeti kialakításának megfejtéséhez. A több országból, többek között Magyarországról érkezett mérnökök közreműködésével, így egy biztos tudományos alapot sikerült biztosítani a hiteles rekonstrukció érdekében.⁵

Anyaghasználat és építéstechnológia hitelessége

A fent említett vizsgálatok során az építéstechnológiai módszerek megfejtése volt talán a legfontosabb. Az építőelemekről hamar kiderült, hogy a legtöbb közülük nem használható fel újra a kiépítés során, hiszen vagy a bombatalálatok, vagy később a folyó sodrása visszafordíthatatlan mértékű sérüléseket okozott rajtuk. A csekély számú használható köveket kiegészítve az eredeti, helyi mészkőből⁶ faragott elemek kerültek beépítésre.

⁴ „...The bridge came to represent not only the crossing of a river, but the weaving of Mostar's multi-cultural and multi-ethnic fabric...”. A társadalmi és kulturális kötődés a híd esetében meghatározó. Ld.: Armaly, M. – Blasi, C. – Hannah, L.: Stari Most: rebuilding more than a historic bridge in Mostar, In.: *Museum International*, vol. 56, no. 4, 2004. pp. 6-17.

⁵ A szerkezetvizsgálatok során a lehetséges terhelési eseteknél előforduló legnagyobb teherviselési kapacitásokat vizsgálták, mely segítségével a lehető legjobb az eredeti szerkezettel leginkább egyező konstrukció kialakítására törekedtek. Ld.: Orlando, M. – Spinelli, P. – Vignoli, A.: Structural analysis for the reconstruction design of the old bridge of Mostar In.: *Advances in architectures series*, vol. 15, 2003. pp. 617-626.

⁶ A Mostar környékén fellelhető, a „tenelija” nevet viselő mészkőből Ld.: Popovac, M.: Reconstruction of the Old Bridge of Mostar, In.: *Acta Polytechnica*, vol. 46, no. 2, 2006. p.53

Bemutató építészeti módszertana

A rekonstrukció alapvető feladata a több száz éves múlttal rendelkező szimbolikus építmény visszaadása volt az ott élő kulturális szempontból kevert társadalomnak, illetve az egész országnak (M:I/2.kép). Ennek megfelelően végül a híd pontos mását sikerült létrehozni a feladattal megbízott szakembereknek, a régi illetve az azokkal anyagban és kialakításban megegyező új építőkövek segítségével, illetve a hasonló kivitelezési megoldásokkal (M:I/5.kép).

Alá-és mellérendelés a régi és az új viszonyában

A rekonstrukciós elképzelések ebben az esetben nem törekedtek az új elemek domináns megjelenítésére, sokkal inkább a régi és az új harmonikus szimbiózisa volt már a tervezési fázisban is a vezérelv. Ezt a 2004-ben elkészült és átadott híd meg is erősíti, hiszen szinte megállapíthatatlan egy laikus számára a különbség.

A rekonstruált emlék és környezetének viszonya

Ha Mostar városáról beszélünk, szinte biztosan a Stari Most a legjellemzőbb ismert emlék, mely említésre kerül elsőként, nem hiába tartották rekonstrukcióját elengedhetetlennek. A város jelképévé vált az évszázadok során a látkép szerves részét képező építmény, ezért elpusztítása után nem csak a helyiek, de a világ más pontján élők számára is hiányt képzett a már a háború előtt is turistalátványossággá vált "Öreg híd" helye. Tehát mondhatjuk, hogy kiegészült a városkép a környezetébe harmonikusan illeszkedő híd rekonstrukciójával (M:I/6.kép).

Összegzés

A mostari híd egy a középkori emléket teljes mértékben visszaidéző újjáépítés, mely részletes kutatások eredményeképpen tudott létrejönni, ezzel mind társadalmi mind kulturális igényeket kielégítve. Az évtizedek óta a világ minden pontjáról embereket idevonzó híd minden szempontot figyelembe véve hiteles rekonstrukciónak mondható, hiszen a tudományos kutatások eredményeit felhasználó, a régi konstrukcióhoz hűen alkalmazkodó visszaépítés történt, mely a multikulturális helyszínhez méltóan nyerte vissza az eredeti formáját.

3.1.2. Frauenkirche

A drezdai Frauenkirche az evangélikus egyház valószínűleg legmeghatározóbb szakrális épülete, melynek építése a 18. század közepére tehető. A történelmi városközpontban elhelyezkedő templom a városkép egy meghatározó eleme, ezért is volt óriási veszteség elpusztítása a második világháború idején (M:II/1.kép). Közel 60 éven keresztül csak romjait láthatták a nagy múltú épületnek, azonban 2005-től a rekonstruált épület újra ellátja eredeti funkcióját.

Funkcionalitás

A kiépítéssel az épület visszakapta a már a 18. századtól jól működő funkcióját, mely az evangélikus egyház híveinek legfontosabb helyszíne.

Tönkremeneteli mód

A második világháború idején Drezda városát óriási pusztítás érte a szövetséges erők által, mely során számos meghatározó történelmi épület is áldozatul esett, többek között a Frauenkirche is 1945-ben. A bombatámadás hatására keletkezett tűzvihar után, bár két napig még állt a templom, de ezután szinte egyik pillanatról a másikra megsemmisült. Összeomlását követően a romokat helyükön hagyták és évtizedekig ebben az állapotban maradt (M:II/4.,5. kép). Németország egyesítését követően drezdai szervezetek kezdeményezésének hatására 1994-ben letették az épület alapkövét, majd folyamatosan épülve 2005-ben adták át hatalmas ünnepség keretén belül.

Etikai szempont

Lebombázásáig az épület a 18. századi építése óta ebben a formájában képezte szerves részét a történelmi városmagnak, mely igen fontos befolyásoló tényezője a rekonstrukciós tevékenységnek. Ezért a társadalmi igényeknek is eleget téve egyértelmű volt, hogy a templom eredeti állapotában kerül újjáépítésre, mindemellett pusztulásának ideje is lehetővé tette ezt az építészeti hozzáállást.

Szakmai-társadalmi szempont

Összeomlását követően néhány szerkezeti elem maradt csak fenn eredeti állapotában, eredeti helyén. Ezek szakmai vizsgálata elengedhetetlen volt a rekonstrukció tervezéséhez. Ezek mellett a társadalmi elvárás a Frauenkirche esetében különösen fontos volt, hiszen az

evangelikus egyházközösség számára mindig kulcsfontosságú volt. Másrészt a világháború idején a drezdai illetve bármely német lakos szeme láttára pusztult el az épület, ezzel ürességet hagyva maga mögött az ott élők számára.

Tudományos szempont

A Frauenkirche rekonstrukciója során tehát teljes mértékben az eredeti állapot került kialakításra, mely a részletes tudományos dokumentációs háttérnek volt köszönhető. Az 1945-ös pusztítás előtt tervezett volt a templom felújítása, melyet pontos belső és külső felmérés előzött meg 1938 és 1943 között. Ezek a felmérési tervek, illetve korabeli fotók⁷ szolgáltattak biztos alapot a teljes újjáépítéshez, mely hipotézisek nélkül tudott így megvalósulni.

Anyaghasználat és építéstechnológia hitelessége

A romokat az 1989-es évet követően építészek, művészettörténészek, illetve különböző mérnökök csoportja kezdte el vizsgálni, kiválogatni az értékes, még felhasználható elemeket, majd ezek közül a rekonstrukció során felhasználták azokat, melyeknek eredeti helyét meg tudták határozni⁸. Így az új és az eredeti építőkövek harmonikusan illeszkedve kerültek beépítésre a szükséges szerkezeti megerősítésekkel, mint például a kupolába való acélgyűrű beépítés⁹, melynek szükségessége már összeomlása előtt felmerült a szakmai körökben (M:II/6.kép).

Bemutató építészeti módszertana

Az építészeti és társadalmi szándéknak megfelelően teljes mértékben a korhű kialakítás volt a cél mind külső mind belső terek, szerkezetek vonatkozásában, melyhez szükség volt a részletes kutatási dokumentációra. Így a használók számára a történeti emlék régi formájában vált újra használhatóvá (M:II/2.kép).

⁷ Ezek alapján már 1993-ban készültek számítógépes modellek a templom rekonstrukciójához kapcsolódóan, mely eljárásokat hosszabban taglalja a következő cikk. Collins, B. – Williams, D.: The Dresden Frauenkirche – rebuilding the past, In.: CAA93. *Computer Applications and Quantitative Methods in Archeology*, Oxford, 1993 pp. 19-24.

⁸ A Frauenkirche rekonstrukciója során kiemelt szerepet kapott az eredeti építőanyag, mellyel bővebben az alábbi cikk is foglalkozik. Pohle, F. – Jager, W.: The reconstruction of Noto and Dresden Cathedrals (Material properties of historical masonry of the Frauenkirche and the masonry guideline for reconstruction) In.: *Construction and Building Materials*, vol. XVII., no.: 8, 2003. pp. 651-667.

⁹ A kupola megerősítéséről illetve a vizsgálati módszerekről részletesebben az alábbi publikációban olvashatunk. Dornacher, S. - Schaeffer, E.: Prestressing Work in Reconstruction of the Dresden Frauenkirche Cupola, Germany In.: *Structural Engineering International*, vol. XIII., no.4, 2003. pp. 264-267.

Alá-és mellérendelés a régi és az új viszonyában

Ebben az esetben egyértelműen beszélhetünk a régi és új mellérendelő viszonyáról, hiszen a már említett anyaghasználat illetve tömeg- és térrekonstrukció teljes mértékben követi az eredeti épület hagyományait. Az esetleges új elemek nem törekednek az előtérbe kerülésre, inkább jól kiegészítve a régit jelennek meg például a régi és új építőkövek esetén (M:II/3.kép).

A rekonstruált emlék és környezetének viszonya

A történeti városrészben egyfajta hiány keletkezett a templom elpusztításával, jóllehet más pusztítások is érték a városrészt. Évtizedekig néhány megmaradt szerkezeti elemét illetve a romok sokaságát lehetett csak észlelni az egykori templomból, mely egy ilyen központban lévő épület esetén negatív hatással van környezetére, így rekonstrukciója teljesebbé tette a városképet, illetve a történeti épületek mellé harmonikusan illeszkedett vissza (M:II/7.kép).

Összegzés

A Frauenkirche esetében tehát főként az erős kulturális, társadalmi kötődés hatására jött létre a teljesen tudományos alapokon nyugvó, a hipotéziseket kizáró rekonstrukció, mely a várost érő pusztításokra emlékeztette több évtizeden keresztül romjaival a drezdaiakat. Így városképileg és társadalmilag is egyfajta hiánypótlás történt a helyreállítás befejezésével, amely mind anyaghasználati szempontból, mind a az építészeti hozzáállás szempontjából hiteles rekonstrukciónak tekinthető az általunk felállított szempontrendszer alapján.

3.1.3. Notoi katedrális

A notoi katedrális a világörökség részét képező Noto városának – melyet az olasz barokk művészet fővárosának tekintenek – meghatározó szakrális épülete. A szicíliai barokk stílusban épült 18. századi templom sorsát jelentős mértékben határozta meg földrajzi elhelyezkedése, melyből adódóan számos földrengés gyengítette szerkezetét. Végül az 1990-ben észlelhető földmozgás hatására 6 évvel később 1996. március 13-án dőlt össze. Újraépítése után – melyet hosszas vizsgálatok előztek meg - 2007-ben nyitotta meg ismételten kapuit 11 évvel a katasztrófa után.

Funkcionalitás

Az épület rekonstrukciójának fő célja a évszázadok óta jól működő templom funkciójának visszaállítása eredeti állapotába, így a funkcionalitását tekintve a 18. századi használati módját kapja vissza.

Tönkremeneteli mód

A katedrális 1996-os összeomlását számos esemény előzte meg. A 19. században két földrengés is sújtotta a területet, így kétszer is rekonstruálni¹⁰ kellett az épületet. Következő meghatározó mérföldkő a templom életében az 1950-es felújítás volt, mely során végrehajtott helyreállítások illetve változtatások szintén lehetséges elemei voltak a számos, az épület tönkremeneteléhez vezető tényezők összességének. Ilyen lehetséges tényező a főhajót határoló eredeti tető helyreállítása, mely egy a szerkezetet túlterhelő nehéz beton és római téglá felhasználásával épített padlósszerkezettel valósult meg. Majd az 1990-es szicíliai földrengés eredményeképpen - noha még nem dőlt össze az épület - a szerkezetén látható károsodások jelentkeztek. A jobb oldali oldalhajó pillérein repedések keletkeztek, ezek azonban nem voltak olyan jelentős mértékűek, melyekből a későbbi katasztrófa előrejelezhető lett volna (M:III/1.kép). Azonban 1996-ban a főhajó jobb oldali négy pillére, a négy hídpillér közül egy, a főhajó egész tetőszerkezete és boltozata illetve a kereszhajó és az oldalhajók számos része teljesen elpusztult (M:III/3.kép).

Etikai szempont

A katedrális a 18. század óta, noha helyreállítások, visszaépítések mellett, de lényegében az eredeti állapotában állt évszázadokig összeomlása előtt, ezért egyértelműen a megszokott karakterével rekonstruálták az épületet. Ennek másik befolyásoló tényezője lehet az épület összeomlása után viszonylag hamar bekövetkezett újjáépítési szándék, mely főként az elvi rekonstrukcióhoz, majd a rekonstrukcióhoz szükséges kutatásokat segítette elő.

Szakmai-társadalmi szempont

A rekonstrukciót számos speciális vizsgálati módszer előzte meg¹¹. A rendkívül alapos vizsgálódás fő oka a katedrális múltjában rejlik, hiszen nem az 1990-es években elszenvedett károsodások voltak az elsők történetében. Így a visszaépítés egyik fő célja a szerkezetek

¹⁰ Binda, L., *Learning from failure – Long-term behaviour of heavy masonry structures*, 2008 pp.109-110

¹¹ Binda, L. - Baronio, G. - Gavarini, C. - De Benedictis, R. - Triangli, S.: Investigation on materials and structures for the reconstruction of the partially collapsed Cathedral of Noto (Sicily), In.: *STREMAH 99*, Dresden, Germany, 1999.

hibáinak kiszűrése, majd ezen gyengeségeknek a megfelelő szerkezeti megoldások alkalmazásával való javítása volt (M:III/2.kép). A kutatásokból az is kiderült, hogy kulcsszerepe volt a tönkremenetelben a pillérek anyag- és építéstechnológiai hibáinak. Ezen hibák javítása mellett fontos volt a kupola megerősítése, hiszen ez egy fontos szerkezeti eleme az épületnek.

A notoi közösség számára különösen fontos épületről van szó, hiszen a 18. században helyi építőkövekből épült katedrális nem csak jelképe a kis városnak, de a szicíliai barokk egyik legfontosabb emléke. Ezért az elvárások magasak voltak, mely nagy terhet rótt az építészekre, kutatókra. A közösség az eredeti megjelenésével az eredeti funkciójával szerette volna újra látni a katedrális. A kérés az volt, hogy *“Where it was, and just like it was.”*¹², tehát ahol volt és ahogy volt. Ennek az utóbbi része a szerkezeti változtatások miatt nem tudott megvalósulni, illetve az eredeti kövek nagy mértékű rongálódásának köszönhetően új, de az eredeti anyagból készült építőkövek felhasználása volt szükséges. A belső tereket tekintve is változás figyelhető meg, hiszen az eredeti, 18. századi enteriőr is elpusztult.

Tudományos szempont

Alapos kutatások előzték meg a rekonstrukciót a notoi katedrális esetében, melynek jelentősége részben a szerkezet tönkremenetelének köszönhető. Ezek a vizsgálatok kiterjedtek az anyaghasználatra, a történeti, technológiai vizsgálódásra, illetve a romok és a megmaradt épületelemek roncsolásos vizsgálatára. Így tehát egy komplex tudományos kutatási háttérre támaszkodó rekonstrukció jöhetett létre.

Anyaghasználat és építéstechnológia hitelessége

Az utóbb említett vizsgálatok eredményeképpen megállapíthatóvá váltak anyaghasználati és építéstechnológiai hibák is, melyek javítása elengedhetetlen volt a templom időtállósága érdekében. Ilyen hiányosságok voltak, hogy a pillértestek szabálytalan köelemekből és belső egymásba illesztés nélkül épültek¹³. Valamint a kupola megerősítése, melyet a szerkezetének néhány centiméteres felvastagításával, illetve acélgyűrű beépítésével valósítottak meg. Ezen építéstechnológiai módosítások mellett az eredetivel megegyező anyaghasználat jellemzi a rekonstrukciót.

¹² <http://www.unesco.org/archi2000/pdf/tringali.pdf> (letöltés ideje: 2014.10.09.)

¹³ Az alábbi oldalon elérhető dokumentumban a szerkezeti hibákról és megoldásokról részletes leírás található. <http://www.unesco.org/archi2000/pdf/tringali.pdf> (letöltés ideje: 2014.10.09.)

Bemutató építészeti módszertana

A kiépítés fentebb említett céljának megfelelően az eredeti funkciónak a történeti szerkezetek struktúrájának bemutatásával igyekeztek helyet adni lényegi változtatások nélkül. A legoptimálisabb megoldásnak az egyszerűen fehérre mázolt határolószerkezetek tűntek, a valószínűleg kevésbé dokumentált belső enteriőr helyreállításaként¹⁴ (M:III/4.kép).

Alá-és mellérendelés a régi és az új viszonyában

A kiépítés a történeti emlék szerkezeteinek a visszaállítására törekedett a szükséges megerősítésekkel, melyek egyáltalán nem dominanciára törekedve szinte felfedezhetetlenül simulnak bele a katedrális történeti tereibe.

A rekonstruált emlék és környezetének viszonya

A szicíliai kisváros jellemzően barokk stílusban épült házakkal övezett utcáinak képét jelentősen meghatározta illetve szerves részét képezte összeomlása előtt a katedrális, ezért környezete szempontjából is szükséges volt rekonstrukciója, hiszen nélküle hiányosnak tűnhetett a megszokott városkép. Így a környezetét pozitívan befolyásoló, azt kiegészítő rekonstrukcióról beszélhetünk (M:III/5.,6.kép).

Összegzés

A notoi katedrális rendkívül jó példája az alapos tudományos kutatási alapokkal rendelkező emlékvisszaépítési módoknak, mely a speciális földrajzi adottságoknak is köszönhető. Újjáépítésével egy, a hagyományokat tiszteletben tartó, ugyanakkor a szükséges szerkezeti és építészeti változtatásokat kellő mértékben alkalmazó, a társadalom és a városkép szempontjából jelentős emlék élhet tovább az utókor számára eredeti funkcióját ellátva.

3.1.4. Diósgyőri vár

A diósgyőri vár igen jelentős történelmi előzménnyel rendelkezik, az átépítések több periódusra tagolhatóak. A várról elsőként Anonymus, III. Béla király jegyzője tett említést,

¹⁴ Triangli, S., De Benedictis, R., Gavarini, C., Rosanna La Rosa: *The Cathedral of Noto: from the analysis of collapse to the restoration and reconstruction project*, Róma, Olaszország, 2003.

mely szerint a vár a 10-11. században keletkezett, melyet mára régészeti feltárásokkal igazoltak. A diósgyőri szikladombon álló földvár valószínűleg 1241 körül, a tatárjárás idején pusztulhatott el.

A 13-14. században a földvár helyén ovális alaprajzú, kéttornyos kővárat építettek, mely a korszak egyik legnagyobb magyar vára lehetett.

A vár fénykora a 14-15. századra tehető, Nagy Lajos uralkodása idején kezdődött, majd Zsigmond és Mátyás királysága alatt folytatódott. Ekkor alakult ki ma is ismeretes formája, a szabályos négyzet alaprajzú, négy saroktornyos elrendezés, a tornyok között egyemeletes lakószárnyakkal, illetve a várhoz tartozó kápolna is ekkor került kialakításra.

A 16. század folyamán a vár 1526-ig bezáróan hat királyné, köztük Mátyás király felesége, Beatrix jegyajándéka, illetve vidéki rezidenciája volt, innen ered ma is használatos elnevezése, "a királynék vára". A mohácsi csatavesztést követő időszakban a vár zálogos bérlok tulajdonába került, akik a török veszély elhárítása érdekében a várat védelmi céllal jelentősen átépítették, a külső védművek és az ágyúronde is ekkor kerültek kialakításra. Néhány évtizeddel később azonban a vár folyamatosan veszített hadászati szerepéből és ezzel párhuzamosan már mutatkoztak a vár pusztulásának első jelei. A következő évszázadokban a karbantartás hiánya a vár további állagromlásához vezetett, falait elbontatták, köveit más építkezések alapanyagaként hasznosították (M:IV/1.kép).

Felmérések az 1870-es évekből maradtak ránk, a romok első feltárására az 1930-as években került sor. Az 1960-as években kezdődött újabb ásatások alapján 1968-ban Ferenczy Károly és Czeglédy Ilona elméleti kutatásai¹⁵ és tervezői munkásságának köszönhetően megvalósulhatott a romok konzerválása (M:IV/2.kép). A kor műemléki szemléletét követve "avantgárd", kontrasztos módon nyúltak az épülethez, vasbeton födécek, lépcsők, ágyúronde lefedés illetve várárokhíd került kialakításra. Sajnos a bemutatás elméleti és gyakorlati döntéseinek ismertetése csak részben történt meg.¹⁶ A karbantartás hiánya miatt azonban ez is pusztulásnak indult, 1999 és 2006 közt műemléki állagmegóvás folyt, majd 2006-ban merült fel az igény egy újabb terv iránt.

Szekér György elvi rekonstrukciójára alapozva Cséfalvay Gyula és Botos Judit tervei alapján 2014. nyarán avatták a vár új arcát (M:IV/3-4.kép), melyet a tervezők azzal a céllal alkottak meg, hogy az építészettörténetileg és történelmileg jelentős vár állagmegóvásán felül

¹⁵ Czeglédy Ilona: *A diósgyőri vár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.

Ferenczy Károly - Gergelyffy András: *A diósgyőri vár*. Képzőművészeti Alap Kiad., Budapest, 1961.

¹⁶ Ferenczy Károly: *A diósgyőri várról építészeti restaurálása és műemlékvédelme* című kötete sohasem jelent meg nyomtatásban. Ld.: Ferenczy Károly: Tűnődés egy életművön. In.: *Műemlékvédelem*, 1997/2.sz. p. 112.

az építészet élményszerűségét a tér bemutatásában akarják megragadni, ehhez a rekonstrukció eszköztárát választva, mindezt úgy, hogy a festői várnak az elmúlt évszázadokban rögzült arculata ne változzon a munkálatok során. A rom karakterét eddig is meghatározó négy torony közti kétszintes épületszárnyakat a nyugati szárny kivételével visszaépítették, ezekben kiállítóterek formájában kap helyet a királyi lakosztály, a királynék lakótermei, illetve egyéb interaktív múzeumi terek. A délnyugati torony megmaradt az 1800-as évekbeli, villámcsapás okozta romállapotában (M:IV/5.kép), megőrizve a vár romantikus képét, a másik három torony emeleti helyiségeiben kiállítások kaptak helyet, a tetőkön kilátóteraszok épültek. Az északi szárnnal kapcsolatban rendelkezünk a legtöbb hiteles adattal, itt a gótikus boltozatú lovagtermet teljes egészében újjáépítették (M:IV/6.kép), a keleti szárnyban hasonló elvek mentén a falmaradványok alapján teljes egészében rekonstruálták a kápolnát. Ahol lehet, eredeti, vagy azzal analóg helyükre kerültek vissza a kutatás során fellelt töredékek, a lovagterem esetében a kőszerkezeteket megkülönböztetett felületkezeléssel látták el. A felső vár főbejárata a királylépcsőn át közelíthető meg az északi kapu. A várudvarban az eredeti kőfaragványok felhasználásával újra megépül az emeleti loggiára vezető északkeleti és délnyugati díszlépcső.

Funkcionalitás

A történelmi funkció, mint királyi tartózkodási helyül szolgáló, vagy védelmi feladatokat ellátó vár az évszázadok során értelmét veszítette, így a rekonstrukció során ezt bemutató kiállítóterek kerültek kialakításra mind az építészettörténetileg és történelmileg számottevő emlékek, mind a középkor életmódjának bemutatása céljából. A funkcionalitást gazdagítja a lovagterem használhatósága, mely Közép-Európa legnagyobb lovagtermeként 300 négyzetméteres rendezvényteremként előadások, konferenciák és egyéb események megtartása mellett időszakos kiállítások fogadására is alkalmas.

Tönkremeneteli mód

A vár jelentős történelmi múltat tekint vissza, melyen mind a háborúk, mind az idő vasfoga lenyomatát hagyta. 1241-ben első periódusának a tatárjárás rombolása vetett véget, majd a 16. században a karbantartás hiánya miatt pusztult le. Az 1968-ban megvalósult konzerválást illetve restaurálást követően szintén az anyagi források hiánya miatti elhanyagolás következtében válhatott szükségsszerűvé a vár rekonstrukciója.

Etikai szempont

A rekonstrukciót megelőzően a vár több periódussal rendelkezik, ezek rendre: 10-11. századi földvár, 13-14. századi ovális alaprajzú, kéttornyos kővár, 14. században kiépülő négyzet alaprajzú, négy saroktornyos elrendezés, 16. században kiépülő védelmi funkciókat ellátó vár, Ferenczy-féle konzervált állapot. Az újjáépítés során egyértelműnek mutatkozott a vár konzervált állapotának megtartása, mely a történelem során a legjelentősebb, és leghosszabb időt felölelő periódus képét mutatta.

Az emlék konzervált állapotának állagromlása következményként, szinte következő lépésként vonta maga után a rekonstrukció igényét.

Szakmai-társadalmi szempont

A vár rekonstrukciója egyforma részben nyugszik szakmai és társadalmi alapokon, a folyamat során mégis inkább utóbbi igényeinek és elvárásainak kiszolgálása került előtérbe az emlék interaktív kiállítótereit, többfunkciós lovagtermét és színes programkínálatát tekintve. A tervezési program nem titkolt szervezőereje volt az élményszerűség és a lenyűgözés.

Tudományos szempont

Az épület többszöri felmérései, kutatásai alapján egy tudományos alapokon nyugvó elvi rekonstrukció készült el Székér György vezetésével - mely Feld Istvánt idézve, sajnálatos módon a közvélemény teljes kizárásával zajlott - melynek eredményeként születhetett meg az építészeti terv. Székér György kiemelte a páratlan együttműködést építészettörténész és építész közt, melyek a rendszeres egyeztetések alkalmával bontakoztak ki. A tudományos szempontokkal kapcsolatos kételyeket Feld István foglalja össze,¹⁷ aki hiányolja több esetben a falkutatásokat, a nyílásrendek kérdésének tisztázását, és a kőfaragványok dokumentálását.

Anyaghasználat és építéstechnológia

A tervezett szerkezetek nagyjából hagyományos, korhű anyagok építését foglalták magukba, a kivitelezés során azonban ez az elképzelés részben módosult a kortárs anyagok és építéstechnológia előtérbe helyezésével. Fontos szempont volt a felhasznált technológiák problémamentes illeszkedése a meglévő szerkezetekhez, a létrehozott elemek pedig utólag könnyen átalakíthatóak, módosíthatóak.

¹⁷ Feld István: A tudományos épületkutatás lehetőségei a magyarországi késő középkori rezidenciák példáján In.: *Építés-Építészettudomány* 41:(3-4) pp. 205-225. (2013)

Bemutató építészeti módszertana

A vár teljes mértékben az elvi rekonstrukciót követve korhűen került visszaépítésre, teljes mértékben leképezve az emlék 14. században kialakult arculatát. A tető hiánya, illetve a negyedik torony romos állapotban hagyása a koncepció részét képezték, mellyel a vár romantikus hangulatát szerették volna visszaidézni a tervezők.

Alá- és mellérendelés a régi és az új viszonyában

Bár a rekonstrukció igen nagy léptékűnek mondható, tehát jelentős arányban állnak az új és a történeti szerkezetek, azok mégis összhangban vannak egymással. Az új elemek kiegészítik, értelmezik a régit, így az emlék kiépítésére a mellérendelő viszony jellemző.

A rekonstruált emlék és környezetének viszonya

A vár egy hegy tetején áll magasan a település fölé magasodva, ezért nem számolhatunk olyan műemléki környezettel, amelyet a rekonstrukciós tervezet során a tervezőnek figyelembe kellett volna vennie. A diósgyőri vár egyre számottevő pusztulása a város látképét is jelentősen érintette, környezetében hiányt okozva ezzel.

Összegzés

Az alábbiak alapján az a konklúzió szűrhető le a diósgyőri várral kapcsolatosan, hogy a rekonstrukció egy szép, tudományos alapokon nyugvó példáját láthatjuk, melynél azonban a kiépítés mértéke máig szakmai vitákat generál, mellyel kapcsolatosan máig nem született egyértelmű építészeti kritika. A vár kiépítése során a szakmai és tudományos szempontok mellett a társadalmi igények kielégítése is fontos elvnek bizonyult a kiállítóterek és a lovagterem megvalósítása által, mely folyamat a nemzeti öntudat erősödését segíti elő visszaadva a történelem egy jelentős darabját a társadalomnak.

3.1.5. Füzéri vár

A vár építésének pontos ideje és körülményei a mai napig is tisztázatlanok, azonban valószínű, hogy a területen birtokos Aba nemzetség egyik tagja, a Füzéry család őse, Zaránd építette. A vár létezését 1264-ben már írásos dokumentumok bizonyítják, illetve egy 1270-es keltű oklevélből egyértelműsödik, hogy az erődítmény II. András halálakor, 1235-ben már állt, és előtte is a király tulajdonát képezte. 1526-ban a Szent Korona bújtatására is szolgált az

épület, Perényi Péter koronaőr ugyanis itt rejtegette a koronázási ékszert annak Visegrádba szállítása helyett. 1560-ban Perényi Gábor megbízásából a palotaszárnyak reneszánsz stílusban épültek át. 1676-ban a császári katonaság lerombolta a várat, ezt követően 1668-ban jegyezték az emlék utolsó tulajdonosát. Ezután a királyi kincstár kezelésébe került, melynek következtében pusztulásnak indult, a környékbeli lakosság kőbányának használta. 1686-ban a Károlyi család kezelése alá került, akik 1934-36 közt állagvédelmi munkákat végeztek a váron Lux Kálmán építész tervei alapján, mely a kápolna teljes renoválását és a kaputorony részleges helyreállítását foglalta magában.

1977-ben indult meg az első régészeti kutatás Feld István és Juan Cabello vezetésével¹⁸, majd a teljes körű feltárás és helyreállítás 1990-ben vette kezdetét Simon Zoltán régész és Oltai Péter építész közreműködésével.¹⁹ Ezek alapján biztosan állíthatjuk, hogy a Füzeri vár a legalaposabban kutatott magyar várak közé tartozik. Ezekre a kutatásokra alapozva született meg az elvi rekonstrukció, mely pontosan ledokumentálva bárki számára értelmezhetővé teszi a várral kapcsolatos kutatások eredményét és az azokból levont következtetéseket nyomon követhetően publikálja.²⁰

1995-97-ben a várkápolna megmentése és helyreállítása zajlott, 1996-tól valósult meg a gazdasági épületrész fennmaradt falainak megóvása, megkezdődött az északi, északnyugati szakaszán a pinceszint részleges rekonstrukciója. 2000-2001-ben a várat védő kaputorony és bástya is helyreállításra került, majd 2004-2005-ben a palota nyugati pince szintjének teljes rekonstrukciója következett. 2005-2006-ban a vár konyhája és sütőháza épült újjá biztosítva eredeti funkcióját, 2007-ben kiépült a vár vízhálózata is. Ezek alapján a Füzeri Várhegy 2008-ban elnyerte a Magyarország természeti csodája címet (M:V/1-2.kép). 2012. májusában fogadták el a Rudolf Mihály vezetésével készült rekonstrukciós tervezetet (M:V/3-4.kép), mely magában foglalta a Füzeri vár teljes rekonstrukcióján kívül egy Váruradalmi kézművesház és az 1879-ben épült Tájház 1940-es 50-es éveket idéző új tájházzal való bővítését, melynek alapkővét október 6-án tették le.

¹⁸ Juan Cabello - Feld István: *Jelentés a füzeri vár 1977. évi kutatásáról*. Archaeologiai Értesítő 107. (1980) 214-225.

Feld István-Juan Cabello: *A füzeri vár*. Miskolc, 1980.

¹⁹ Simon Zoltán: *Füzer - Vár*. Tájak Korok Múzeumok Kiskönyvtára 475. Budapest, é.n.

Simon Zoltán-Szekér György: Újabb szempontok a füzeri várkápolna építési idejének meghatározásához. In: *Analecta Medievalia I. Tanulmányok a középkorról*. Szerk.: Neumann Tibor. Argumentum kiadó, Pázmány Péter Katolikus Egyetem. H.n. (Budapest-Piliscsaba), 2001, 203-228.

Simon Zoltán: Füzer, vár. In: *Régészeti kutatások Magyarországon* című folyóiratban 1999-2003 közt megjelent publikációsorozata. Szerk.: Marton Erzsébet, Kisfaludi Júlia. Budapest.

²⁰ Kelemen Bálint Zoltán: A füzeri vár elméleti rekonstrukciója. In: *Várak, kastélyok, templomok*. Szerk.: Kósa Pál. 2012/2. lapszám

Funkcionalitás

A vár eredeti funkciója az idő múlásával értelmét veszítette, így abban kiállítóterek kerültek, illetve kerülnek kialakításra. A várban a vár védőinek és lakóinak mindennapjait mutatják majd be, és interaktív középkori kiállításokat nyitnak szem előtt tartva a vár történelmiségét. A vár konyhája és sütőháza eredeti funkciójában került helyreállításra.

Tönkremeneteli mód

A vár jelentős és viharos történelmi múlttal rendelkezik, első tönkremenetele 1676-ban kezdődött, mikor a császári katonaság lakhatatlanná tette. A tönkremeneteli folyamat szempontjából lényegesebb a királyi kincstár tulajdonába kerülése, mely megpecsételte sorsát, a fokozatos állagromláshoz a gondozatlanság és a gazdátlanság járult hozzá, melynek következményeképp a környékbeli építkezések építőanyagaként szolgált alapul.

Etikai szempont

A vár több periódussal rendelkezik, a rekonstrukció alapját az utolsó periódus képezi, melyet 1654 és 1676 közt állapítottak meg a kutatók a feltárás során. Ezzel a periódussal kapcsolatosan maradt fenn a legtöbb hiteles adat és forrás, melyek nagyban segítették az elvi rekonstrukció létrejöttét.

A tönkremenetelt követően a vár utolsó tulajdonosa, a Károlyi család kezdeményezte a renoválási és részleges helyreállítási folyamatokat 1934-35-ben, mely csupán következő lépcsőfokként vonta maga után a következő helyreállítási folyamatokat. A rekonstrukció létrejöttének nyomós indokálul szolgálhat az a tény, hogy Füzer Magyarország egyik legnagyobb kutatási anyaggal rendelkező vára, melyből következően ezen az emléken a lehető leghitelesebb rekonstrukciót lehet végrehajtani.

Szakmai-társadalmi szempont

A rekonstrukciót túlnyomó részben szakmai szempontokon nyugszik, melyet egyenlő arányban a régészet és az építészettörténet tesz ki. A tervezet megalkotásakor azonban fontos elvet alkotott a társadalom által támasztott elvárás is, mivel a vár kiállítótereivel a társadalmat kívánja majd megszólítani. Ezen felül a program kidolgozásakor a régió fejlesztése és felzárkóztatása is fontos társadalmi-gazdasági szempontnak minősült.

Tudományos szempont

Az elvi rekonstrukció pontos tudományos anyagon alapszik, melyet évtizedek során több régész és építészettörténész együttes munkája alkotja, mely kiterjed a várra, valamint a várkápolnára (M:V/5-6.kép). A kutatások feltevésekkel egészültek ki, de ezek a feltevések akkor képezték csupán az elvi rekonstrukció részét, amennyiben azt bizonyítani tudták, vagy nagy valószínűséggel minden más lehetőséget kizárni.

Anyaghasználat és építéstechnológia hitelessége

Az anyag- és építéstechnológia használatát illetően az eddigi folyamatokra a korhű anyaghasználat és az új technológia alkalmazása volt a jellemző. Feltételezésink szerint ez a szempont továbbra is döntő marad a tervezés és a kivitelezés fázisaiban, mely figyelembe véve azt a műemléki szempontból elengedhetetlen alapelvet, mely a régi, megmaradt szerkezeteket és az új elemek vizuális elkülönítését mondja ki.

Bemutató építészeti módszertana

A bemutató építészeti módszertanát illetően megállapítható, hogy a vár teljes mértékben az elvi rekonstrukciót követve korhűen került, illetve kerül majd visszaépítésre, teljes mértékben leképezve az emlék 1654-1676 közti állapotát. Fontos kiemelni, hogy jelen emlék rekonstrukciós tervezete nem rom jellegű szeretne kölcsönözni a várnak, hanem teljes egészében - a pincét és a tetőt is beleértve - visszaépíteni azt.

Alá- és mellérendelése a régi és az új viszonyában

Bár a rekonstrukció igen nagy léptékűnek mondható, tehát jelentős arányban állnak az új és a történeti szerkezetek, azok mégis összhangban vannak, illetve lesznek egymással. Az új elemek kiegészítik, értelmezik a régit, így az emlék újjáépítése során a mellérendelő viszony volt a mértékadó.

A rekonstruált emlék és környezetének viszonya

A vár egy hegy tetején áll a település fölé magasodva, ezért nem számolhatunk olyan műemléki környezettel, amelyet a rekonstrukciós tervezet során a tervezőnek figyelembe kellett volna vennie.

Összegzés

A fentiek alapján megállapítható, hogy a füzéri vár a rekonstrukció egyik igen szép, tudományos kutatásokra alapozó példája, mely az általunk felállított szempontrendszer alapján kielemezve anyaghasználatában, a bemutatás módszertanában és a mellérendelő viszony előtérbe helyezésével teljes mértékben hitelesnek mondható. Meglátásunk szerint a most kezdődött kiépítési folyamatok is a tudományos irányvonalat fogják képviselni.

3.1.6. Visegrádi királyi palota

A palota története 1323-ban kezdődött, amikor Károly Róbert a királyi udvart Visegrádra helyezte. Az épületegyüttes első említése a Képes Krónikában jelenik meg, mely szerint Zách Felicián itt támadt rá a királyi családra. Károly Róbert idején csak néhány lakóház és egy lovagi torna rendezésére alkalmas teret alakítottak ki.

I. Nagy Lajos uralkodása alatt nagy mértékben fejlesztette az épületegyüttest, mely királyi palotává nőtte ki magát. Az építkezést utódai, Mária és Luxemburgi Zsigmond fejezték be 1409-ben. 1412-ben a főbb állami hivatalok Budára költöztek, ahol Zsigmond egy új, hatalmas palota kiépítését tervezte, melynek következtében 1426-tól Visegrád szerepe rohamosan csökkeni kezdett, melyet csak 1476 után nyert vissza, mikor Hunyadi Mátyás vidéki rezidenciájaként kezdte használni. A palota a korabeli itáliai reneszánsz udvarok között is megállta a helyét, ez olvasható a sokat látott pápai követ, Bartolomeo de Maraschi leveleiben, Antonio Bonfini és Oláh Miklós feljegyzéseiben. A palotát 1544-től kezdődően, a török-kor idején elhanyagolták, és a 18. századra szinte teljesen a föld alá került, a 18. század közepén a még fennálló romokat is elbontották. A 20. századra elfeledték, és még abban is kételkedtek, hogy valóban létezett az Oláh által megírt formában.

Lux Kálmán szerint a palota helyét Küfer Béla azonosította 1916-ban. Az 1934-46 közötti ásatásokat Schulek János építész vezette, mely során jelentősebb helyreállítási munka nem történt. 1941-ben értesülhetett a társadalom a szenzációs leletekről, melyet követően 1948 és 1952 között Gerevich Tibor, majd Dercsényi Dezső és Héjj Miklós vezetésével folytatódtek a munkálatok, mintaértékű dokumentációval párosulva. Gerő László felmérései alapján Lux Kálmán tervei szerint indult meg a helyreállítás 1951-ben, ekkor készült el a kerengő keleti szárnyának rekonstrukciója, a falazatokat értelmező kiegészítéssel látták el, illetve Szakál Ernő vezetésével kialakították a kerengőboltozatot és a felette húzódó balusztrádot.

1953-65 között a palota régészeti kutatása lelassult, az előző korszak dokumentálása képezte a fő tevékenységet (M:VI/1.kép). A helyreállító építész szerepét Sódor Alajos vette át, akinek tanácsára áttértek a falak téglá helyett terméskővel történő kiegészítéseire. Szakál Ernő elkészítette a Herkules-kút és az Oroszlános-kút 14. sz.-i elődeinek múzeumi rekonstrukcióit, valamint az Oroszlános-kút rekonstruált másolatát felállították eredeti helyén, a felső palotaudvarban (M:VI/4. kép).

A helyreállítás újabb hulláma 1966-70 közt figyelhető meg Sedlmayr János tervezésével. Az ÉK-i palota DNy-i sarkánál feltárt nagypince helyreállítása mellett a díszudvar árkaodos folyosójának K-i szárnya került kiegészítésre egy boltszakasszal.

1971-ben tervpályázatot írnak ki a Visegrádi palotára múzeumi kialakítására, azonban a díjazott terv sosem valósult meg.

A pályázat lezárultával a nyolcvanas évek elejéig számottevő ásatás nem történt, a publikálás azonban folyamatos volt, melynek eredményeként 1994-ben megszületett a visegrádi eredmények összegzése.²¹ A nyolcvanas évektől a kutatást Szőke Mátyás és Buzás Gergely vette át, és folytatják napjainkig. Eddigre azonban a palota állapota a beázások és fagy okozta károk következtében aggasztóvá vált (M:VI/2. kép).

2010-ben jelent meg Buzás Gergely monográfiája²², mely gazdag rajzi dokumentációt tartalmaz, és amely számos alaprajzi és tömegrekonstrukciót is magában foglal. A rekonstrukciós munkálatok a kilencvenes évek közepe óta Deák Zoltán tervei szerint folynak (M:VI/3.kép), mely kiterjed a díszudvar térfalaira, a földszinti kerengőfolyosó árkaodosorára, az épület előtti udvar járószintjére, az egykori gyümölcsöskertre, az első emeleti körüljáróra (M:VI/5.kép), az emeletre vezető lépcsőre, az emeleti helyiségek egy részére, az árnyékszék-toronyra, illetve a lépcsőházi tömegre. A kialakított helyiségekben múzeumi funkciók kaptak helyet.

Funkcionalitás

Az emlék eredeti funkciója értelmét veszítette az idő múlásának nyomán, de a magyar történelem meghatározó momentumaként új funkcióval látták el, kiállítótereket alakítottak ki benne újjáélesztése során. A földszinti helyiségek közül az É-i és a D-i traktusban lévőket múzeumi céllal használják, az ÉNy-i sarokban kapott helyet a Herkules-kút eredeti töredékeiből összeállított modell, és a kút helyreállító munkálatainak bemutatása. Ebben a

²¹ Buzás Gergely: *A visegrádi királyi palota kápolnája és északkeleti épülete. Visegrádi régészet monográfiái 1.* Visegrád. 1994

²² Buzás Gergely – Orosz Krisztina: *A visegrádi királyi palota.* Budapest, 2010.

helyiségben találhatóak a számítógépes rekonstrukciókat bemutató információs rendszerek, míg az É-i szárny helyiségei adnak otthont az együttes építéstörténetének és a Mátyás-korból származó leleteknek. A helyreállítás történetével foglalkozó teremben Zsigmond-kori famennyezetek rekonstrukciója valósult meg.

Tönkremeneteli mód

A Visegrádi palota tönkremenetele 1544-től kezdődően fokozatosan egyre súlyosbodó folyamat volt, a török-kor idején ugyanis elhanyagolták a jelentőségéből rohamosan vesztő palotát, ennek következtében a 18. századra szinte teljesen a föld alá került. A 18. század közepén a még megmaradt, fennálló romokat is elbontották. A sokat látott pápai követ, Bartolomeo de Maraschi leveleiben földi paradicsomként említett, majd később a 16. század közepén Oláh Miklós Hungária című művében pompájában tündöklő épületegyüttesként leírt palota szinte teljesen feledésbe merült a 20. századra. A folyamat csak 1916-ban az épület helyének azonosításakor fordult meg, mely folyamat azóta is töretlenül felfelé ível.

Etikai szempont

A kortárs magyar műemlékvédelem máig egyik legtöbb vitát indukáló munkálatai folytak és folynak ma is Visegrádon, mellyel kapcsolatban számtalan kritika, vélemény olvasható. A kiépítés számos etikai kérdést vet fel, mivel az emlék szinte teljesen elpusztult több száz évvel ez előtt, illetve több periódussal is rendelkezik, melyekről most már elegendő kutatási anyag gyűlt össze. A rekonstrukció alapjául a Mátyás korabeli állapot szolgál.

Szakmai-társadalmi szempont

A palota rekonstrukciójának kezdeti lökését tisztán szakmai szempontok adták, melyek az elkövetkezendő kutatási, illetve helyreállítási korszakok alatt egyre erősebbnek bizonyultak és bizonyulnak mind a mai napig. Ezzel párhuzamosan a társadalmi szempontok is egyre erősödő elvet képeznek a folyamat során.

Tudományos szempont

A Visegrádi királyi palotával kapcsolatosan számos kutatás zajlott, melyek dokumentálása fokozatosan - akár visszamenőleg is - ment végbe. Ennek összegzése 1994-ben került publikálásra. 2010-re elkészült Buzás Gergely monográfiája, mely gazdag rajzi dokumentációt tartalmaz, és amely számos alaprajzi és tömegrekonstrukciót is magában

foglal. Feld István összegzése nyomán²³ azonban kétségek merülhetnek fel a kutatási anyagokkal kapcsolatban, hogy azok vajon elegendő mennyiségben rendelkezésünkre állnak-e egy ilyen volumenű helyreállítási folyamat alapjait képezve. Feld vitatja a 2010-ben megjelent alaprajzi és tömegrekonstrukciók megalapozottságát és a 2000 körüli részleges kiegészítések hitelességét.

Anyaghasználat és építéstechnológia hitelessége

A palota esetén korhű anyagokat és - a helyreállítás korának megfelelően - új építéstechnológiát alkalmaztak. Amennyiben szükségessé vált, anyagváltásra került sor, mely Sódor Alajos vezetése alatt vált sürgető kérdéssé, akinek tanácsára áttértek a falak téglá helyett terméskővel történő kiegészítéseire.

Bemutató építészeti módszertana

Az emléket az egymást követő korszakok építésztervezői törekednek korhűen, a Mátyás korabeli állapotot alapul véve bemutatni a szakmai-társadalmi közönségnek.

Alá- és mellérendelés a régi és az új viszonyában

Mivel az eredeti palotaegyüttes olyan mértékű pusztulást szenvedett, mely szinte a földdel tette egyenlővé, jelen esetben az alá- vagy mellérendelő viszony alapján való értékelés értelmét veszti.

A rekonstruált emlék és környezetének viszonya

A Visegrád Fő utcáján elhelyezkedő palota az utcakép jelentős szeletét foglalja el. Az utcában számos több száz éves épület áll, melyek megadják a település hangulatát, köztük a Mátyás Király Múzeum, mely az emlék közvetlen szomszédságában áll. A palotaegyüttes az utcafronton 4-4,5 m magas tömör kőkerítéssel jelenik meg, leképezve a Mátyás korabeli állapotot.

Összegzés

A Visegrádi palota az egyik legtöbbet vitatott emlék, mellyel számos régész, építészettörténész és kutató foglalkozott, illetve foglalkozik még a mai napig. Számos - részükben eddig meg nem válaszolt - kérdést vet fel, melyek az elkövetkezendő évtizedek

²³ Feld István: A tudományos épületkutatás lehetőségei a magyarországi késő középkori rezidenciák példáján In.: *Építés-Építészettudomány* 41:(3-4) pp. 205-225. (2013)

társadalmi-tudományos vitaalapjait fogják nyújtani. Az újjáépítés igen nehéz, nagy körütekintést igénylő példája, hiszen az emlék szinte teljesen elpusztult, ezzel már önmagában sok etikai kérdést felvetve. Éppen ezért egyértelmű, adekvát választ adni is igen összetett feladat egy ilyen történelmileg jelentős emlék esetén.

Ennek az emléknek a kapcsán rengeteg elemzés látott már napvilágot, az első részletesebb példány Marosi Ernő nevéhez köthető,²⁴ aki a beavatkozást rekonstrukcióként értelmezi. Buzás Gergely restaurálásként, majd rekonstrukcióként és kiegészítésként értelmezi a folyamatokat²⁵. A fogalomrendszer használatában Feld István mondható a legkövetkezetesebbnek²⁶, helyreállításról, élménykeltő bemutatásról, részletesebben kifejtve „a rekonstrukciós elképzeléseken alapuló részleges továbbépítés”-ről beszél. Erre született válaszában²⁷ Buzás is a helyreállítás fogalmat használja. A tervező Deák Zoltán helyreállításként, annak egy különleges válfajaként aposztrofálja a visegrádi történeteket²⁸. Az irodalmakat összegző és áttekintő, közel kritikai elemzést nyújtó írásában Daragó László szintén a rekonstrukció és a helyreállítás fogalmainak használatával fogalmaz.²⁹ Az általunk meghatározott szempontrendszer alapján a kiegészítések arányára tekintettel a Visegrádon zajló folyamatokat a rekonstrukció határvonalain belül értelmezzük.

3.2. Régészeti és tudományos szempontból fontos emlék helyreállítása

3.2.1. Iseum

Az Iseumot, más néven Isis-szentélyt a Kr. u. 2. században emelték a Római Birodalom idején, Hadrianus uralkodása körül a Borostyánkő út mentén. Az emlék nagy jelentőséggel bírt, illetve bír a mai napig is, mivel itt volt a hajdani római provincia, Pannonia legfontosabb Isis-kultuszhelye az ókorban. Amikor Nagy Konstantin a kereszténységet tette államvallássá, a császári finanszírozás kivonult az Iseumok mögül, és a savariait sok másikkal együtt lebontották. Köveinek nagy részét a környékbeli építkezéseknél használták fel.

²⁴ Marosi: *Forrásfoglalás...* op.cit. pp.359-362.

²⁵ Buzás Gergely: *Forráskutatás...* op.cit. pp.11,13.

²⁶ Feld István: A „hiteles hipotézis” – avagy miért épül Mátyás visegrádi palotája? In.: *Műemléklap* 1999/5. p. 18-19.

²⁷ Buzás Gergely: Műemlékvédelem és zsumnalisztika. In.: *Műemléklap* 1999/7 pp. 17-18

²⁸ Deák Zoltán: Rom, műrom, vagy épület. Műemléki helyreállítás a visegrádi királyi palotában. In.: *Műemlékvédelem* 2001/2. pp.79-83.

²⁹ Daragó László: 20. századi építészeti gondolatok a visegrádi királyi palota helyreállításának történetében. In.: *Műemlékvédelmi szemle*. 2002/1. pp. 165-194.

A szentély maradványai azonban a helyükön maradtak a föld alatt, melyet 1955-ben fedeztek fel. A maradványok közel egyharmada került feltárássra Szentlélek Tihamér régész vezetésével 1955 és 1961 között.³⁰ Megszületett a rekonstrukcióra való igény, majd a leletek alapján 1963-ban elkészült a közönség által jól ismert Iseum-rekonstrukció Hajnóczy Gyula tervei szerint, mely Szombathely egyik legjelentősebb idegenforgalmi látványosságává nőtte ki magát (M:VII/1-2.kép).

Az ezredforduló táján azonban régészeti, építészeti és vallástörténeti kételyek merültek fel a megépült Hajnóczy-féle elvi rekonstrukció pontosságát illetően, valamint a beépített, eredeti márványelemek állapota erőteljes romlásnak indult, és emiatt 2006-ban elkerülhetetlenné vált azok lebontása. Az igény azonban továbbra is élt egy helyreállított Isis-szentély iránt, ezért Mezős Tamást bízták meg egy újabb újjáépítési tervet elkészítésével.³¹ A Hajnóczy-féle rekonstrukció egy jelzésszerű, lapos tetős betonépítmény volt, bejáratánál négy oszloppal, ám a kutatási anyagok az ókori arányrendből következően kimutatták ennek helytelenségét, így az új tervet hat oszloppal készült el (M:VII/4.kép). A nem régen avatott, Mezős-féle újjáépítés valóban egy antik templomra hasonlít, illúziókeltő, timpanonnal, lapos szögű nyeregtetővel. A szentély körül modern, jelzés értékű oszlopcsarnok került kialakításra (M:VII/3.,5.kép). Az udvar negyedik oldalán, a szentéllyel szemben emelt egykori fogadócsarnok nem került újjáépítésre, csupán kis mértékben felfalazták azt. A szentély mellett húzódott a városba vezető Borostyánkő út, melynek elkészítése szintén a tervezési koncepció részét képezte. Az épületegyütteshez tartozik egy fogadóépület is, amelyen keresztül a látogatók az udvarba léphetnek.

Funkcionalitás

A történelmi funkció, mint Isis-szentély értelmét veszítette, de történetisége és műemlékvédelmi jelentősége miatt új funkciót szabtak rá, múzeumtér épült a szentély és környéke helyére az épületegyüttes és a korszak bemutatása céljából. Az egykor a szentélyt körülvevő oszlopcsarnok modern kiállítótérként épült újjá, a római kori arányrendet követve. Ebben nyílt meg az Iseum Savariense Régészeti Műhely és Tárház, amelyben a szentélykörzetről előkerült több százezer lelet legértékesebb darabjait tekinthetik meg az érdeklődők.

³⁰ A kutatásokról több folyóiratban olvashatunk tudósításokat: Szentlélek Tihamér: A Savaria-kutatás története In.: *Savaria Múzeum közleményei* 1958 pp. 82-91.

Szentlélek Tihamér: *A szombathelyi Isis-szentély*. Képzőművészeti Alap Kiadóváll., Budapest, 1960.

³¹ A Hajnóczy-féle elvi rekonstrukciót, és az az alapján összeállított új rekonstrukciós tervet összefoglalása: Mezős Tamás: A Szombathelyi Iseum új elvi rekonstrukciója In.: *Műemlékvédelem*, 2000/II. évf. 4.szám

Tönkremeneteli mód

A kereszténység államvallássá tétele után mind gazdasági, mind vallási megfontolásokból az épületegyüttes teljes egésze lebontásra került.

Etikai szempont

A szentély több periódussal rendelkezik, hiszen az ókori periódust egy 1963-2006-os rekonstruált szakasz követte. Etikai vonatkozásban egyértelműnek mutatkozott a helyreállított periódus felülvizsgálata, illetve figyelmen kívül hagyása, és az ókori emlékhöz való visszanyúlás fontossága a hitelesség megőrzése céljából. Az épület elpusztulását követően majdnem két évezredig a feledés homályába veszett a savariai Iseum, de ennek a kultikus helynek 1955-ös újjáélesztése után és 2006-os szükségszerű elbontása után a rekonstrukció létjogosultsága egy következő lépcsőfokként értelmezhető.

Szakmai-társadalmi szempont

Az Iseum talán az egyik legnagyobb vitát kavarázó emlék Magyarországon, melynek megítélése igen eltérő. A cél egy sokkal illúziókeltőbb, érdekesebb épület létrehozása volt, mint az 1963-as változat, ez a felfogás egyértelműen a társadalmi igények kielégítését helyezi előtérbe. A modern anyagok és technológiák alkalmazása, főként az oszlopcsarnok esetében sokkal inkább kortárs szemléletet és hozzáállást tükröz, mint sem műemlékvédelmi, tudományos megközelítést, a szentélyt körülvevő oszlopcsarnok modern változata inkább a 21. századot idézi. Ebből következően az épület tökéletes példája lehet a régészet és építészettörténet illetve a kortárs építészet érdekeinek szembenállására, hiszen a modern eszköztárat felhasználó tervezési program a három szempont közül túlnyomó részben az utóbbit tekinti követendőnek, háttérbe szorítván ezzel az első kettő érdekeltégeit.

Tudományos szempont

A munkálatokat 2001-től hosszas kutatás előzte meg, melynek eredményeit Mezős Tamás "A szombathelyi Iseum új elvi rekonstrukciója" címmel publikált, amelyben a templomot szinte teljes mértékben rekonstruálni tudta tudományos alapokon. Alapjai már régóta ismertek voltak, és az újraindult ásatásoknak köszönhetően a homlokzatát is sikerült pontosan visszaállítani. A kutatások sokak érdeklődését felkeltették, több tudományos cikk

kíséretében.³² A tudományos anyagok tehát rendelkezésre álltak, azonban a helyreállított emlék nem mindenben tükrözi ezt, más szempontrendszer mentén közelíti meg a rekonstrukciós folyamatot.

Anyaghasználat és építéstechnológia hitelessége

A szentély esetén korhű anyagokat és új technológiát alkalmaztak, a fém vázszerkezetre homlokzatburkolatként kerültek felerősítésre a nagy méretű kőlapok. A szentély körül modern, jelzés értékű oszlopcsarnok került kialakításra, mely mind anyagában, mind technológiájában kortárs elveket követ, inkább csak arányaival és tömegével utal vissza az egykori antik épületre, csupán tömegében és jellegében megidézve azt.

Bemutató építészeti módszertana

A szentély épületének bemutatása a történeti szerkezetek struktúráját idézi, bár egyes kritikák szerint nem teljes pontossággal. Az oszlopcsarnok esetén egy sematizált bemutatásról beszélhetünk, mely csak a tömeget és a struktúrát kívánja visszaidézni kortárs eszközök segítségével.

Alá- és mellérendelés a régi és az új viszonyában

Az épületegyüttesben az új és a régi aránya egyértelműen kiegyensúlyozatlan, sokkal nagyobb mértékben vannak jelen a kortárs elemek, melyek ezzel alárendelt pozícióba helyezik a történeti szerkezeteket, melyekre utalást - bár kortárs technológiákkal megvalósítva - de csupán a templom épületénél találhatunk. Az épületegyüttest a szentélyt körülvevő oszlopcsarnok és a fogadóépület modern megfogalmazása uralja, melybe inkább csak beékelődik az antik visszautalással rendelkező Isis-szentély.

A rekonstruált emlék és környezetének viszonya

Az Iseum Szombathely egyik forgalmasabb terén a városközpont közelében helyezkedik el. A tér és annak környezete a komplexum megépülése előtt is igen változatos képet mutatott a különböző építészeti korszakok lenyomatait magán hordva, melyet most antikra utaló, és kortárs épületeivel - mint egy különálló elem - tovább gazdagított a szentély,

³² Tóth István: A Savariai Iseum kutatásának eredményei és feladatai. In.: *A Vas megyei múzeumok értéktárája*, 1998 pp.329-336

és annak mesterségesen létrehozott környezete a Borostyánkő úttal. A város látképét nem befolyásolja a rekonstrukció, csupán az utcaképet módosítja.

Összegzés

Felvetül a kérdés az Iseummal kapcsolatban, hogy a beavatkozás vajon megfelel-e a rekonstrukció által szabott követelményeknek? Sok véleményt, kritikát olvashatunk internetes fórumokon, melyek igen széles palettán értelmezik ezt a kérdést. Az Iseum ezek szerint ugyanis lehet rekonstrukció, 1:1-es léptékű makett, legkorszerűbb eszközökkel megjelenített időbeli és térbeli dimenzió, kortárs építészeti alkotás a történeti együttes maradványai felett.³³ Az általunk felállított szempontrendszer alapján az Iseum nem sorolható az épületrekonstrukciók közé, mivel anyaghasználatában, építéstechnológiájában, a bemutatás módszertanában és a túlzott alárendelésből következően nem felel meg a rekonstrukció alapfeltevéseinek, túllépi annak általunk objektíven megszabott határvonalát.

3.2.2. Martonyi háromhegyi pálos templom- és kolostorrom

A háromhegyi kolostort 1341-ben a Martonyi nemesek alapították a Martony nevű községhez közeli erdő területén. Az építkezés első szakasza - az épület régészeti elemzése szerint - már ebben az évben megkezdődött gótikus stílusban, majd egy áttervezést követően a 14. század utolsó negyedében folytatódott. Guzsik Tamás - a pálos rend építészetének kutatója szerint - a rend gazdasági tevékenysége bizonyítottan 1382 és 1480 között követhető nyomon. Lakatlanná válása 1550 körülre tehető, mely valószínűleg a török betörések következménye, de elképzelhető, hogy a nemesek támogatásának csökkenése okozta. Valószínűleg a későbbiekben a kolostort felgyújtották (M:VIII/1-2.kép).

A természet kezdte az évszázadok során magára hagyott kolostort visszahódítani. 1977-ben készült felmérési rajzok alapján 1987-ben kezdeményezték a kolostor állagmegóvását, mely csupán a tervezési fázisig jutott a költségvetés hiánya miatt. 1997 -ben a Magyar Állam tulajdonába, valamint az Aggtelek Nemzeti Park Igazgatóság vagyonkezelésébe került a műemlék, ennek következtében 2001-ben megkezdődött az építészeti állagmegóvás, majd a rekonstrukciós tervek elkészítése Fülöpp Róbert vezetésével

³³ Fejérdy Tamás: A Savariai Isis szentélyről. In.: *Metszet*. 2011/5. szám pp. 52-55.

(M:VIII/3.kép). A régészeti ásatások alapján³⁴ lehetővé vált egy tudományos alapokon nyugvó rekonstrukciós terv kidolgozása³⁵, mely fő szervezőelve - a lehetőségekhez mérten - az eredeti állapot újjáépítése. Az építészeti program magába foglalta az egész épületegyüttes visszaépítését, mely a templomhajóra, a kolostorra és a szentélyre terjed ki.

Jelenleg a templomhajó homlokzatainak és a tetőszerkezetének újjáépítése valósult meg (M:VIII/4-5.kép), ezen kívül feltárássra és konzerválásra került a kolostor lakórészének kerengő folyosója, illetve elkészült a templom szentélyének szerkezeti rekonstrukciós terve. A következő rekonstrukciós szakasz a tervek szerint a szentély rekonstrukciójának kivitelezését, és a templombelső tervezését foglalja magában.

Funkcionalitás

A rekonstrukció során az épület visszakapta eredeti funkcióját, és ismét templomtérként működik. Mivel azonban a templom a községtől távol fekszik, a kolostor pedig eredeti funkcióját 1550-ben elvesztette, ez inkább történeti indokokra vezethető vissza.

Tönkremeneteli mód

Az épületegyüttes tönkremenetelét illetően több alternatíva is létezik, azonban a legvalószínűbb, hogy a török betörések következtében vált lakatlanná 1550 körül. 1569-ben a sátoraljaújhelyi pálos rendház eladta a fennhatósága alá tartozó ingatlanokat, köztük a háromhegyi kolostort is, melynek sorsát ezzel megpecsételve az többé nem kelt életre. A későbbiekben valószínűsíthetően felgyújtották az épületet.

Etikai szempont

Az 1550 körüli pusztulás óta eltelt idő igen számottevő, az emlék rekonstrukciója mégsem vonhat maga után etikai kérdéseket, mivel az épület a legjelentősebb és a legjobb állapotú pálos kolostorként volt számon tartva egész Magyarországon.

Egy periódus ismeretes, mely a helyreállítás alapját képezte.

Szakmai-társadalmi szempont

A kolostor rekonstrukcióját szakmai háttér indokolta, melynek több rétege különíthető el. Egyrészt az épület jelentős műemléki értékekkel bír, másrészt az épületegyüttes

³⁴ Juan Cabello – László Csaba – Simon Zoltán: Archaeological Investigation of the Pauline Monastery of the Holy Virgin of Háromhegy. In.: *Der Paulinerorden, Geschichte – Geist – Kultur Budapest* 2010, 423–438.

³⁵ Fülöpp Róbert elvi rekonstrukcióját több ízben, következetesen publikálta az *Örökségvédelmi Hírmondó* internetes folyóiratban.

jelentősége annak történelmében, illetve a pálos rend történetiségében rejlik. Az újjáépítés során egyértelműsíthetően szakmai elvek által vezérelve készült el a rekonstrukciós terv kidolgozása és az alapján a folyamat megvalósítása.

Tudományos szempont

Az épületegyüttesről 1977-ben pontos felmérési rajzok készültek. A régészeti ásatások számos faragott kő maradványt hoztak a felszínre, így segítve az építészettörténeti kutatásokat, melyekre alapozva elkészülhetett a rekonstrukciós terv Fülöpp Róbert vezetésével.

Anyaghasználat és építéstechnológia hitelessége

A rekonstrukciós folyamat célkitűzése volt, hogy a lehető legnagyobb mértékben az eredeti, 1550-ben elpusztult állapot kerüljön visszaépítésre. Ebből következően a tervezési koncepció részét képezte az eredeti anyaghasználat. Az oromfalakat - gondos visszaszerkesztéssel - újralfalazták a tetőgerinc eredeti magasságáig, a megmaradtak mintájára rekonstruálták a falélek faragott kőarmírozását és csepegőorrait, és új, gótikus fedköveket helyeztek el. Kialakításra került továbbá a zsindefedéses fedélszék.

Az anyaghasználat érdekességét és a tervezői szemlélet humánusságát mutatja, hogy a hajóban nőtt kétszáz éves bükkfákat a fal megóvása érdekében ugyan ki kellett vágni, de az egyik kettévágott fatörzs szószékként "él" tovább a templom belsejében (M:VIII/6.kép).

Bemutató építészeti módszertana

A templom minden részletében korhűen, gótikus stílusban lett visszaépíteni, visszaidézve ezzel a történeti szerkezetek struktúráját és megelevenítve a múltnak egy kis darabját (M:VIII/7-8.kép).

Alá- és mellérendelés a régi és az új viszonyában

Az új szerkezetek összhangban állnak a régivel, csupán kiegészítve, értelmezve azt, így egyértelműen mellérendelő viszonyban állnak egymással a történeti és az új elemek.

A rekonstruált emlék és környezetének viszonya

Mivel a kolostor a Martonyhoz közeli erdőben található, a rekonstrukció során nem kellett az építésznek figyelembe vennie a környezetbe való illeszkedést.

Összegzés

A fentiek alapján megállapítható, hogy a martonyi pálos kolostor a rekonstrukció egyik igen szép, példamutató, tudományos kutatásokra alapozó példája, mely az általunk felállított szempontrendszer alapján kielemezve anyaghasználatában, a bemutatás módszertanában és a mellérendelő viszony előtérbe helyezésével teljes mértékben hitelesnek mondható.

3.3. Gazdasági alapokon nyugvó rekonstrukció

3.3.1. Berliner Schloss

Az egykori királyi és birodalmi palota - melynek építése a 15. században kezdődött meg – építése óta többször átalakult, átépült különböző politikai, illetve háborús okokból. A második világháború idején a szövetségesek bombatámadásait is átvészelve, 1950-ben Walter Ulbricht demokrata államfő parancsára lerombolták a nyugat német tiltakozás ellenére. Ezután visszaépítések, elbontások illetve hosszas országon belüli érdekütközések után 2013-ban – részben a Berliner Schloss visszaépítését követelő szervezetek nyomására – letették az épület alapkövét.

Funkcionalitás

A Berlin központjában, a történelmi Poroszország centrumában elhelyezkedő egykori épület eredetileg a porosz uralkodó téli rezidenciájaként működött illetve később a különböző német hatalmak királyi illetve birodalmi palotájának adott otthont, majd az 1900-as évek elején múzeumként is működött. A bombatámadások után 1950-ben megsemmisítették, ugyanakkor egyetlen megőrzött eleme a homlokzat azon része, melyen az az erkély található, ahonnan Liebknecht kihirdette a Német Szocialista Köztársaságot(M:IX/1.kép). Visszaépítések után funkcionált köztársasági palotaként. Bezárása után, 2008-ra lebontották az épületet parkosítás céljából. A rekonstrukciót követően Humboldt Fórum néven egyrészt a Humboldt egyetem kulturális és tudományos gyűjteményét őrzi majd, másrészt politikai, kulturális és oktatási célokat elégít majd ki.³⁶

³⁶ König, V.: Die Idee des Humboldt-Forums auf dem Schlossplatz in Berlin, In.: *Paideuma*, vol. 54, 2008. pp. 245-251.

Tönkremeneteli mód

A második világháborús pusztítást is túlélve, politikai okokból – alapvetően a keleti és nyugati részre szakadt ország ellentéteiből fakadóan – állami elrendelésre elpusztították az épület nagy részét.

Etikai szempont

A helyreállítás során a 18. századi épület kerül kialakításra, habár a világháború után újabb épületet emeltek helyére. Ugyanakkor fontos megállapítani azt, hogy a barokk épület egy történelmileg meghatározó jelentőségű emlék annak ellenére, hogy elbontották. Közel 65 év telt el lerombolása és napjaink között, mely igen nagy, ugyanakkor még belátható időintervallum.

Szakmai-társadalmi szempont

A tervek szerint az épület 18. századi barokk homlokzatait egy kivételével igyekeznek teljesen visszaépíteni. A negyedik homlokzat kortárs építészeti stílusban valósul majd meg, mely a barokk stílusú homlokzatokhoz építészetileg harmonikusan illeszkedve a múlt és a jelen kapcsolatát szimbolizálja(M:IX/2.kép). Hosszas és heves politikai és társadalmi vitákat követően az a kompromisszumos megoldás született, hogy az enteriőr posztmodern stílusban kerül kialakításra, azonban a régmúlt tereit megidéző módon, az új funkció megfelelő működtetésének lehetősége érdekében (M:IX/3.kép).

A Berliini Palota esetében a társadalmi háttér igen fontos szempont, hiszen egy a németországi történelmet hosszú évszázadokon keresztül meghatározó, annak szerves részét képező emlékről van szó, mely a hatalmi átalakulásokkal párhuzamosan alakult át folyamatosan az évek során. Ezért a társadalmi megítélése is igen szélsőséges, számos támogatója és ellenzője van rekonstrukciójának. Egyik sarkalatos pontja a társadalmi megítélés szempontjából a magas költségek, melyek leginkább a barokk elemek korhű kialakításából adódnak.

Tudományos szempont

Tudományos kutatási háttérét tekintve az épület jól rekonstruálható. Ezt egyrészt pusztulásának időben viszonylag közelsége adja. Másrészt az 1918 utáni múzeumi működése

idején az ott bemutatott tervek illetve fotók³⁷ az épületről fennmaradtak, ezzel segítve a rekonstrukciót.

Anyaghasználat és építéstechnológia hitelessége

Anyaghasználatában döntő szempont volt a költségvetés és az idő, ugyanis a német rekonstrukciós tradíciókat követve, ha helyi kőfaragó mesterek készítették volna el az építőköveket, akkor többszörösére emelkedett volna az újjáépítési összeg. Bár az építőköveket egy kínai vállalat biztosítja mégis korhű, az eredetit megközelítő megoldás születik.

Bemutató építészeti módszertana

Az épület belső terei absztrahált módon jelennek majd meg, egy letisztult, sematizált, ugyanakkor a régmúlt tereit megidéző formában. Kettősség figyelhető meg a tervezői szándékban, hiszen a külső homlokzatokat tekintve viszont a történeti struktúra megjelenítése a cél. *Alá-és mellérendelés a régi és az új viszonyában*

A Berliner Schloss esetében mellérendelő viszony alakul ki az új épületrész és az eredeti homlokzati szakasz között, hiszen a régi aránya jóval nagyobb mértékű. Ugyanakkor a külső és belső építészeti karaktert is érdemes megvizsgálni ilyen szempontból, hiszen a belső kialakításában nem törekednek az eredeti enteriőr teljes mértékű visszaidézésére. Ennek ellenére ilyen szempontból is beszélhetünk mellérendelésről, hiszen a cél a korabeli terek visszaállítása új építészeti stílusban.

A rekonstruált emlék és környezetének viszonya

Az épület az úgynevezett “múzeum szigeten” helyezkedik el többek között az Altes Museum és a berlini dóm szomszédságában (M:IX/4.kép). A városi látképet jelentős mértékben befolyásoló épületről van szó, hiszen a szigetet megközelítve - több irányból is – központi helyzetben van, illetve a történeti épületek sorát megbontja a jelenleg még építés alatt álló egykori palota helye.

³⁷ Az épület homlokzatairól 40 eredeti állapotát rögzítő fotó található a Meydenbauer archívumban. A palotáról csak tervrészletek maradtak fenn, melyek sok hibát (például méretezési hiba) tartalmaznak az 1950-es lerombolás előtti szűkös idő miatti siettség következtében. Ld.: Wiedemann, A. – Hemmleb, M. – Albertz, J.: Reconstruction of historical buildings based on images from the Meydenbauer Archives, In.: *International Archives of Photogrammetry and Remote Sensing*, vol. XXXIII., Amsterdam, 2000

Összegzés

A Berliner Stadtschloss rekonstrukciója előreláthatólag 2019-ben fejeződik be, mellyel a német főváros történelmi központja teljessé válhat a sok évtizednyi várakozás után (M:IX/4.kép). A fenti szempontok és a rekonstrukciós tervek alapján egy a régi és új építészeti karakter harmonikus arányára törekvő rekonstrukció valósulhat meg, mely szem előtt tartja a gazdasági szempontból is működőképes funkcionális kihasználtság megteremtését, hogy nem hanyagolja el a tudományos alapokon nyugvó történelmi épület visszaidézését.

3.3.2. Nyírbátori Báthori kastély

Nyírbátor névadója, a Báthori család udvarházat épített a településen a 14.-15. században, melyről írásos emléket először 1433-ból találunk. A 15. század második felében átalakították, bővítették az udvarházat, ám erről pontos adatok nem maradtak fenn. A 16. században már várkastélyként, illetve várként említették, melynek igen nagy a történelmi jelentősége, ugyanis Fráter György és Ferdinánd király megbízottai itt kötötték meg 1549-ben a nyírbátori egyezményt, amelyben Erdély és a királyi Magyarország egyesülését mondták ki. A 18. századi urbáriumokban már egy erősen romos várról szóló feljegyzésekkel találkozhatunk. A kutatások szerint a mintegy 60x80 méteres területen belül több önálló palotaszárny és egyéb épület helyezkedett el a középső udvar körül. A várkastély ma ismeretes és rekonstruált része az épületegyüttes északi szárnya lehetett, mely az ebédelfunkciót látta el, melyet később, valószínűleg a 18. században alakítottak magtárrá (M:X/1.kép). 1985-ben kapott műemléki védeltséget, mivel a kastély az ország egyik legjelentősebb késő-gótikus emléke.

A terület első feltárására 1969-70-ben került sor magyar Kálmán vezetésével. Az épületegyüttes egyetlen részeiben fennmaradt épületének, a magtárnak, illetve az abban rejlő kastélynak a kutatása 1987-ben vette kezdetét Székér György és Tamás Judit vezetésével,³⁸ melyek alapján Székér György 1991-ben elkészítette az emlék elvi rekonstrukcióját.³⁹ Ez adott alapot a rekonstrukciós tervnek, melynek építészei Székér György és Wittinger Zoltán

³⁸ Székér György – Tamási Judit: A nyírbátori műemlék magtár kutatási eredményei. In.: *Castrum Bene* 2/1990. Várak a későközépkorban. Szerk.: Juan Cabello. Budapest, 1992. pp 241-257.

³⁹ Székér György rajzi dokumentációja megtalálható : Feld István: *16. századi kastélyok Északkelet-Magyarországon*. Sárospatak, 2000. 64-67., 70-81. kép

lettek. A nyírbátori kastély eredeti maradványai, mind a kutatók, mind az eredményeket ismerők közlése szerint a magtárépület földszintjének magasságáig álltak fenn, ebből kiindulva épült meg a kétszintes, magastetős épület, melyben csupán egy-két eredeti elem jelenik meg (M:X/2-3.kép). Az építkezés 2006-ban fejeződött be, mely heves vitáknak adott témát országszerte.

Funkcionalitás

A rekonstrukció során az épület új funkciókkal lett felruházva. Kiállítótereket és panoptikumot alakítottak ki benne (M:X/5.kép), mely a Bátori család életéből és a történelemből merít témát, a tetőtérben egy konferenciaterem kapott helyet (M:X/6.kép), a pincében korhű, reneszánsz étterem várja a vendégeket, parkja pedig szabadtéri rendezvények lebonyolítására alkalmas. Ebből látható, hogy a rekonstrukció során nem csupán műemléki vagy történelmi, hanem gazdasági és társadalmi szempontok is döntőek lehettek.

Tönkremeneteli mód

Az épületegyüttes tönkremenetelével kapcsolatosan nem rendelkezünk bizonyított adatokkal, valószínűleg az idő múlásával vált egyre romosabbá, mígnem magtárrá alakították használati célokból.

Etikai szempont

Az épületnek a magtár előtti állapotából csak egy periódust ismerünk, melyet az elvi rekonstrukció helyreállított.

A pusztulás időpontjáról, hasonlóan annak körülményeiről nincsenek pontos adatok, így ez kérdéseket vethet fel a rekonstrukció szükségességét illetően.

Szakmai-társadalmi szempont

A rekonstrukció kevésbé szakmai igényeket szolgál ki, sokkal inkább a társadalmi szempontok dominálnak, ugyanis az újjáépítés során rengeteg hipotézisre alapoznak a tervezők. Az épület hitelessége háttérbe szorul, nagy szerephez jut viszont a program és kiállítás kínálat, mely az emléken kapott helyet, melyek egyértelműen a társadalom igényinek kiszolgálóeszközei, illetve jelentős gazdasági vonzattal is rendelkeznek.

Tudományos szempont

A nyírbátori helyreállítások már több éve heves szakmai vitákat generálnak, melyet illetően az első cikk Arnóth Ádám nevéhez köthető,⁴⁰ amelyre Buzás Gergely válaszképpen a bemutatás védelmére kelt, melyben Nyírbátor esetét a magyar műemlékvédelem történetében mérföldkönek nyilvánította.⁴¹ Szintén a rekonstrukció védelmében szólalt fel az újjáépítést megelőző kutatások vezetője, Virágos Gábor is,⁴² akinek véleménye a műemléki szempontok mellőzését tükrözi. A műemléki szempontokat Somorjai Sélysette képviselte,⁴³ méghozzá kritikai szempontok felvillantásával. Az egyetlen elemző célú és a publikált kutatási anyagok alapján ítéző írás a kastély visszaépítésével kapcsolatban azonban Feld István nevéhez fűződik, akinek szakvéleménye alapján⁴⁴ Székér György némileg módosította az elvi rekonstrukciót, ám az - Feld megfogalmazása szerint - még mindig nem volt elég hiteles és részletes kutatásokra alapozó egy ilyen nagyléptékű rekonstrukciós folyamat viszonylatában. Sok tisztázatlan kérdés maradt a pincét és a földszintet illetően, az emelet létezése pedig csupán hipotézis. A földszinti térrendszer is további kérdéseket vet fel, nem sikerült tisztázni a helyiségek számát, a dongaboltozatok irányát.

Ezeket alapul véve azt állíthatjuk, hogy a rekonstrukció korlátozott mennyiségű tudományos adatot figyelembe véve túlnyomó részben hipotézisekre épít, mely inkább mondható egy esztétikus, szerkesztési elveket és hagyományokat követő tervnek, mintsem tudományos rekonstrukciónak.

Anyaghasználat és építéstechnológia hitelessége

Anyag és építéstechnológia használatában a kortárs eszköztárhoz nyúlnak a tervezők. Ez a szemlélet az épület megjelenésének szinte teljesen új format kölcsönöz, mintha egy történeti szerkezeteket alkalmazó 21. századi épület előtt állnánk.

⁴⁰ Arnóth Ádám: Kérdések egy bizzar műemlékszerű nyírbátori építményről. In: *Örökség* 2006. október, X. évf.10.sz. pp.3-4.

⁴¹ Buzás Gergely: A nyírbátori reneszánsz kastély helyreállításáról. In.: *Örökség* 2007. január, XI. évf. 1.sz. pp. 8-9.

⁴² Virágos Gábor: Válaszok egy bizzar véleményyszerű írásra. In: *Örökség* 2006. november, X. évf. 11. sz. pp. 13-14.

⁴³ Somorjai Sélysette: A magyar műemlékvédelem bizzar mérföldköve? In.: *Örökség* 2007.február, XI. évf. 2.sz., pp. 4-5.

⁴⁴ Feld István: Megjegyzések a nyírbátori várkastély kutatásához és kiépítésének tudományos megalapozottságához. In.: *Castrum Bene* 2007/2. pp. 91-103.

Bemutató építészeti módszertana

Az emlék a történeti stílust követve lett visszaépítve, leképezve annak szerkesztési elveit és arányrendszerét, valamint a részletek kialakítását, melyekkel kapcsolatban azonban alaktani hibák mutatkoznak.

Alá- és mellérendelés a régi és az új viszonyában

Általánosan fontos műemléki elvnek tekinthető a régi és az új elemek elkülönülő megjelenítése egy adott emlék esetén. Ez azonban nem teljesül jelen esetben, a történeti és az újonnan tervezett elemek teljesen összeolvadnak, így alárendelő viszonyról beszélhetünk, mely során az új szerkezetek dominálnak.

A rekonstruált emlék és környezetének viszonya

Az épületegyüttes többi része nem maradt fenn, melyek a műemléki környezetül szolgálhatnának. Így a tervezés során csupán a település elrendezését és utcaképét kellett figyelembe venni. Az épület léptékét és kialakítását tekintve illeszkedik a Nyírbátor adta lehetőségekhez. Egyedül talán a kerítés kerülhet e téren negatív megítélésre (M:X/4.kép).

Összegzés

Felmerül a kérdés a Báthori kastéllyal kapcsolatban, hogy az a rekonstrukció általunk szabott határvonalán belül esik-e? Az általunk felállított elvek mentén a kastély nem sorolható a rekonstrukciók közé, mivel a tudományos igények egyértelműen háttérbe szorultak a tervezés során, és a hipotézisek kerültek domináns szerepbe, melyek nagy mértékben csorbították a hitelességet. Ezen felül a részletek kialakítása során történt alaktani hibák is az irányba mutatnak, hogy az újjáépítési elveink alapján a rekonstrukció halmazán kívül esik. Az esztétikailag kiváló minőség és a széles programkínálat a társadalmat szólítja meg, ezzel egyenes arányban háttérbe szorítván a műemlékvédelmi elveket.

3.4. Meg nem épült épületek fennmaradt tervek alapján történő rekonstrukciója

3.4.1. *Sagrada Familia*

A spanyolországi Barcelonában található Temple Expiatori de la Sagrada Familia – a Szent Család engesztelő temploma – talán korunk egyik legérdekesebb szakrális épülete, amely leginkább annak köszönhető, hogy még a mai napig sem fejeződtek be építési munkálatai, noha 1882-ben tették le az első követ. 1883-ban Antonio Gaudí katalán építész bízta meg a templom tervezésével és építésével, azonban haláláig (1926) nem fejeződött be az építkezés. Ő maga mondta halála előtt, hogy: „*Egyetlen nemzedék nem képes felépíteni a teljes templomot*”⁴⁵.

Funkcionalitás

A rekonstrukció során az elkezdett templom kiegészítése zajlik, így az eredetileg tervezett funkció kerül kialakításra.

Tönkremeneteli mód

Ebben az esetben nem beszélhetünk az emlék fizikai elpusztulásáról, ugyanakkor az építész halála és a megsemmisült tervek egyfajta tökremeneteli módként is felfoghatók, hiszen ezen események után volt szükség az elvi rekonstrukcióra, majd az építés folytatására az alapján.

Etikai szempont

Az építésnek több periódusa is volt. Amikor Gaudí 1883-ban átvette a tervezést. A templom kriptája már állt neogótikus stílusban, ennek ellenére az építész azt átformálva folytatta a munkát a saját elképzelései szerint másfajta építészeti karakterben, egy sokkal nagyobb, bazilika méretű templomban gondolkodva. A következő periódus a halála és a tervek megsemmisülésének bekövetkezése közötti időszak, amikor még a tervek alapján dolgoztak, majd következett a rekonstrukció mai napig tartó időszaka.

Ez idő alatt, közel 80 év elteltével számos építész és művész dolgozott a templom tervein, melynek hatására formálódott, illetve a különböző korok lenyomataival egészült ki.

⁴⁵ Glancey, J.: *DK Eyewitness Companions – Architecture*, London, 2006. p. 418.

Szakmai-társadalmi szempont

A templomot neogótikus stílusban képzeltek el a 19. században, azonban Gaudí saját stílusára formálta terveit, mely leginkább az organikus építészethez áll közel. Halála után folytatták a mester tervei alapján az építkezést, azonban 1936-ban, a spanyol polgárháború idején egy tüzeset következtében megsemmisült a tervrajzok nagy része és a modellek, így a megbízott építészeknek elvi rekonstrukciót kellett készíteniük Gaudí elképzeléseinek megfelelően⁴⁶.

Erős társadalmi kötődés ebben az esetben nem alakult ki az építéssel kapcsolatban, hiszen sosem állt kész állapotban a templom. Azonban az évek előrehaladtával egyre inkább kialakult ez a társadalmi igény a befejezésre, mely mára már turisták tömegeit vonzza Barcelonába.

Tudományos szempont

Tudományos alapul a Gaudí haláláig felépült kriptá, az apszis, illetve a Születés Kapuja szolgált⁴⁷, illetve a tüzesetet követően fennmaradt csekély számú terv. Ezek vizsgálatával kezdődhetett meg az új tervek elkészítése.

Anyaghasználat és építéstechnológia hitelessége

Az építés megkezdése után eltelt közel 140 év alatt mind az anyaghasználatot, mind az építéstechnológiát tekintve megújult az építészet, melynek egy ilyenfajta rekonstrukció esetén kiemelt szerepe van, hiszen a templom építése folyamatosan változott az új technológiák megjelenésével. Ilyen például a vasbeton megjelenése, melyet Gaudí még csak nem is ismert, azonban a későbbiek folyamán a szerkezetek építéséhez felhasználtak⁴⁸ (M:XI/5.kép). A kövek megmunkálásában is óriási változás figyelhető meg: míg a múlt században kézzel faragott organikus formákkal díszített elemek, addig ma már a megfelelő géptechnika segítségével az egyszerűbb, sematikusabb díszítőelemek a jellemzőek. Ez például jól megfigyelhető a Jézus születését illetve a Passiót ábrázoló homlokzatokon fellelhető bibliai alakok ábrázolásmódbeli különbségében (M:XI/1.,2.kép).

⁴⁶ Glancey, J.: *DK Eyewitness Companions – Architecture*, London, 2006. p. 419.

⁴⁷ A születés Kapuja felőli homlokzatot 2005-ben az UNESCO világörökség részévé nyilvánították.

⁴⁸ A beton használatának és innovációinak integrálása - a már a 19. században elkezdett épületbe - egy igen érdekes szempont a Sagrada Familia történetének vizsgálata esetén. Ld.: Grima, R. – Gómez Serrano, J. – Aguado, A.: The Use of Concrete in Gaudí's Sagrada Familia In.: *International Journal of Architectural Heritage: Conservation, Analysis and Restoration*, vol. 1, no. 4., 2007. pp. 366-379.

Bemutató építészeti módszertana

A helyreállítás célja a Gaudí által megkezdett épület befejezése volt, azonban nem volt kimondott szándék az általa használt építészeti stílus alkalmazása. Erre persze a fentebb említett szempontok mind mind befolyással voltak. Így a tervezett téri struktúrával kiegészített, ámde a fejlődést mutató szerkezetek alkalmazásával való rekonstrukció jön létre.

Alá-és mellérendelés a régi és az új viszonyában

Ha megvizsgáljuk a régi és az új elemek viszonyát az épületen, megállapítható az utóbbi nagyobb mértékű, eltérő karakterű jelenléte. Ez felveti azt a gondolatot, hogy már-már alárendelő viszonyba kerül a Gaudí által megépített templomrész a napjainkban is folyó kiegészítésekkel szemben. Ez főként a belső térben merülhet fel, hiszen az apszison kívül minden szerkezet a rekonstrukció folyamán készült el. Felvetülhet a kérdés, hogy vajon a Gaudí által tervezett enteriőr is ennyire letisztult formavilágot viselt volna magán? Ha megvizsgáljuk például a Születés kapujának hihetetlen részletekig kidolgozott elemeit (M:XI/4.kép) és a fő-vagy mellékhajók boltozatának napraforgóra hasonlító elemeit (M:XI/3.kép), talán választ is kaphatunk a kérdésre.

A rekonstruált emlék és környezetének viszonya

A templom a mai La Sagrada Familia negyedben található, amely építése megkezdésekor a város szegénynegyedének része volt. Ahogyan az épület úgy a város is folyamatosan változott az elmúlt közel 140 év alatt, azonban mára már a városképhez szervesen kötődő épületté vált a templom. Nélküle elképzelhetetlen lenne a látkép, főként, hogy a város több pontjáról is egyértelműen látható a hatalmas épület(M:XI/6.kép).

Összegzés

A város jelképévé váló máig befejezetlen Sagrada Familia - amely 2010-től bazilikaként említendő – előreláthatólag 2026-ra, Antonio Gaudí halálának 100. évfordulójára készül el. Az épülettel egy a régmúlt és a jelen különbségeit felvállaló és bemutató építészeti alkotás jön létre, mely részben támaszkodik a kutatási háttérre, azonban nagyrészt hipotézisekre épül, mely felveti azt a gondolatot, hogy vajon mennyire beszélhetünk a Sagrada Familia esetében műemléki tevékenységről? Az általunk felállított szempontrendszer alapján az emlék helyreállítási folyamata nem sorolható a műemléki tevékenységek közé, mivel anyaghasználatában, építéstechnológiájában, részletképzésében az elvi rekonstrukciót követi, mely azonban nem fedi hitelesen az eredeti terveket.

3.5. Kísérleti régészet

3.5.1. Xanteni archeológiai park

A kísérleti régészetre – mint az általunk a rekonstrukció célja szerint felállított helyreállítási formának egyikére – közismert példa a németországi Xanten városában kialakított archeológiai park. 1977-ben nyitotta meg kapuit a „szabadtéri múzeum”, mely azóta folyamatos régészeti kutatások mellett bővíti látnivalóit.

Funkcionalitás

A Rajna-vidéke – mely területén a város is található – gazdag római kori leletek tekintetében, hiszen már az időszámításunk előtti időszakban épült itt katonai tábor, majd később egy Traianus által vezetett római kolónia is letelepedett itt.⁴⁹ A város lakott területén kívül eső parkban, az ebből a korból származó emlékek bemutatása a cél különböző építészeti formában, tehát a teljesen rekonstruált épületek sem eredeti funkciójukat látják el, hanem a szabadtéri múzeum látnivalóit képezik.

Tönkremeneteli mód

Az időszámításunk előtti évekre tehető építészeti lenyomatok az évszázadok során átalakultak, egymásraépültek, sok esetben elpusztultak, tehát a xanteni emlékek is az eltelt hosszú évek alatt a régészeti feltárásokig feledésbe merültek.

Etikai szempont

Az ilyen típusú rekonstrukciók esetén felmerülő talán legérdekesebb kérdés, hogy egy már évszázadok, vagy akár évezredek óta elpusztult építmény esetén, milyen mértékű rekonstrukció elfogadott etikai szempontból.

Ez az időbeli szempont felveti azt is, hogy az eltelt, csak évszázadokban mérhető időszak során hány építési perióduson mehetett keresztül az emlék, illetve a talált különböző maradványok sem ugyanabból a korszakból származhatnak. Az amfiteátrum és a kikötői templom esetén részleges visszaépítés történt, a feltárt elemek alapján(M:XII/2.,3.kép).

⁴⁹ Wilson, R. J. A.: Xanten, Germany, In.: *The Encyclopedia of Ancient History*, 2012

Szakmai-társadalmi szempont

A park területén a mai napig végeznek régészeti ásatásokat, kutatásokat, melyek során feltárt leletek alapján elkészült egy a lehetséges római kori település elvi rekonstrukciója (M:XII/1.kép), mely nagyrészt hipotéziseken alapul, a maradványok feltárásának ellenére is. Ha rekonstrukciós tevékenység szempontjából vesszük sorra az épített elemeket, akkor két emlék emelhető ki: a „kikötői templom” és az amfiteátrum.

Társadalmi szempontból ebben az esetben – néhány már dolgozatunkban tárgyalt rekonstrukcióval szemben – nem az emlékhöz való kötődés az, amely a rekonstrukciós szándékot előidézte, sokkal inkább a régészek kutatási eredményeinek a fizikai valóságban való megtapasztalásának az igénye.

Tudományos szempont

Az évtizedek óta tartó régészeti kutatások során talált maradványok az egyedüli, tudományos háttérrel képző elemei a helyreállításoknak. A fennmaradt romokból nagyrészt hipotézisek alkalmazásával volt csak lehetséges az esetleges rekonstrukciós tevékenység. Azonban nem rekonstruáltak minden feltárt emléket: a 2008-ban megnyílt római kori múzeum például védőépületként funkcionál a kiásott romok bemutatásának és állagmegóvásának céljából (M:XII/4.,5.kép).

Anyaghasználat és építéstechnológia hitelessége

A két már említett emlék esetében történt részleges rekonstrukció esetén az emlékek kis hányadát képezik az eredeti, feltárt épületmaradványok, így az új hozzáépítések az eredetitől eltérő építőanyagok⁵⁰ és építéstechnológia alkalmazásával valósultak meg.

Bemutató építészeti módszertana

A kikötői templom esetén az oszlopok nagy hányada – az egyik sarkot képző négy oszlop kivételével – különböző mértékben, de nem kerültek teljes magasságukban kialakításra. Az előbb említett négy oszlop által képzett sarokrészlet teljes oszloprend- és párkányvisszaépítésével ugyanakkor érzékeltetik a szemlélő felé, hogy vajon milyen is lehetett a templom teljes magasságában. Hasonló bemutatási mód figyelhető meg az amfiteátrum esetén is, hiszen a kör alaprajzú építményt teljes kerületében nem rekonstruálták, hanem egy szakasz teljes visszaépítésével, majd a visszaépítés mértékének csökkentésével

⁵⁰ A kikötői templom esetén az új oszlopok betonból készültek, mely a római korban még csak nem is létezett.

létrejött helyreállítás valósult meg. Mindemelett megjelennek kortárs elemek is az építményeken, mint például a fém korlát, mely biztosan nem volt része a korabeli konstrukcióknak.

Alá-és mellérendelés a régi és az új viszonyában

Ebben az esetben régi elemről jelentősen kis mértékben beszélhetünk, hiszen az említett feltárt maradványok az épületek egykori egészét vizsgálva elenyészőek, mely az emlékek korából fakad. Az új kiegészítések és a régi arányáról is hasonló tény állapítható meg ezért felmerül a kettő közötti alárendelő viszony lehetősége.

A rekonstruált emlék és környezetének viszonya

A lakott területen kívül eső park Xanten városképét csekély mértékben határozza meg, hiszen nem egy kialakult városszövet szerves részét képezi, sőt egy periférián lévő területként is említhetjük.

Összegzés

A Xanteni archeológiai park esetében egy a tudományos alapokat felhasználó, de hipotézisekkel élő rekonstrukciós tevékenységről beszélhetünk a részlegesen helyreállított építmények esetében, melyek a kísérleti régészet céljait igyekeznek kielégíteni. Azonban ebben az esetben a kortárs anyagok használata az , amely megkérdőjelezi a hitelességet, hiszen a kísérlet célja az időbeli változások megfigyelése a szerkezeteken, melyek döntő többségben új, az eredetitől nagy mértékben eltérő építőanyagok a templom és az amfiteátrum tekintetében.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

A dolgozatunkban felállított szempontrendszer, és az az alapján kielemezett épületek nyomán a rekonstrukció, mint műemléki folyamat hitelességére kerestük a választ, melynek során a következő konklúzióra jutottunk.

Szempontrendszerünk alapján állítható, hogy ha egy épület funkcionalitását tekintve az teljesen új használatot kap, melynek következtében az emlék belső térrendszere megbontásra, nagyobb, vagy teljes mértékű átalakításra kerül - így csak az épület tömegénél, homlokzati helyreállításánál veszi figyelembe a tervező annak eredeti kialakítását - nem beszélhetünk rekonstrukcióról.

Az objektív szempontrendszerünkben megfogalmazott elvek alapján azt állítjuk, hogy amennyiben egy emlék helyreállítása során tisztán, vagy többségében tudományos hipotézisekre alapozó építészeti hozzáállás érzékelhető, ez esetben inkább egy építészeti korszak hiteles bemutatásáról vagy egy adott emlék bizonyos sémák szerinti újragondolásáról beszélhetünk, mely átlépi a rekonstrukció általunk meghatározott képzeletbeli határvonalát. A nyírbátori Báthori kastély esetén látható, hogy az elvi rekonstrukció, és ebből következően a tervezés során a tudományos hipotézisek kerültek előtérbe, ezzel egyenes arányban háttérbe szorítván a tudományos alapokat. Másik vizsgált emlékünknél a Sagrada Familia, melynél Gaudí terveinek megsemmisülését követően történt elvi rekonstrukció tudományossága vonható kétségbe. Mivel egy soha meg nem épült tervről beszélünk, a rekonstrukciós folyamat inkább a tervek rekonstrukciójaként értelmezhető, melyet követően maga az építési folyamat már nem sorolható a műemlékvédelmi tevékenységek közé.

Vizsgálataink alapján azt a megállapítást vonhatjuk le, hogy amennyiben az épületbemutatás során kizárólagosan, vagy túlnyomó részben kortárs anyagok és technikák használata dominál, ez esetben inkább beszélhetünk tömegrekonstrukcióról, vagy egy történeti épület kortárs eszközökkel történő újraértelmezéséről, annak valamilyen elvek szerinti lenyomatáról, mint rekonstrukcióról. Az általunk elemzett példák közül az Iseum és a Sagrada Familia kapcsán figyelhető meg a túlzó mértékű kortárs anyag- és építéstechnológia használat.

Szempontrendszerünk alapján az az elv körvonalazódott, hogy a túlzó mértékű sematizálás elvét követő épületbemutató módszertan esetén inkább tömegrekonstrukció, vagy egy kort szemléltető, bemutató épület megvalósítására kerül sor. Előfordulnak olyan

esetek is, amelyeknél kutatási, vagy építészeti tervezési vagy kivitelezési hiba folytán az épület, vagy annak egyes részletei tudományosan nem megalapozott módon kerülnek visszaépítésre, sértve ezzel az alaktan hitelességét, mely a helyreállítás alapfeltétele. Az Iseum esetén a túlzóan sematizáló építészeti módszertan, a nyírbátori Báthori kastély esetén a részletek kialakítása során történt alaktani hibák vezetnek oda, hogy elveink alapján a rekonstrukció halmazán kívül esnek.

Véleményünk szerint a rekonstrukció eszköztára inkább a mellérendelést helyezi előtérbe védve és kiemelve ezzel a műemléki értékeket, a kizárólagosan alárendelő viszony kevésbé elfogadható rekonstrukciós szemlélet. A szombathelyi Isis szentély esetén figyelhető meg az új és a régi viszonyának egyértelmű kiegyensúlyozatlansága, hiszen sokkal nagyobb mértékben vannak jelen a kortárs elemek, melyek ezzel alárendelt pozícióba helyezik a történeti szerkezeteket.

Módszertanunkban összefoglalt objektív elvek alapján azt állítjuk, hogy az az építészeti hozzáállás, mely szempontrendszerében nem jelenik meg a környezetbe való illeszkedés, túlzó mértékben feszegeti, vagy túllépi az általunk rekonstrukcióként definiált határvonalat.

Az általunk felállított szempontrendszer és az az alapján elemzésre került emlékek eszközként jelennek meg, melyekkel a műemlékvédelmi és rekonstrukciós tevékenység összetettségére szerettünk volna rávilágítani. Mint ahogyan az a dolgozatunk alatt számos példa során kiderült, a rekonstrukció egy igen nehezen körülhatárolható, és éppen ebből következően nehezen megítélhető műemlékvédelmi tevékenység, mely azonban olyan arányú kortárs elemet tartalmaz és olyan mértékű kortárs hozzáállást tükröz, mely a rekonstrukciót, mint helyreállítási folyamatot a műemlékvédelem határterületére sodorja.

5. A DOLGOZATBAN FELHASZNÁLT ÉS HIVATKOZOTT SZAKIRODALOM

ARMALY, M. – BLASI, C. – HANNAH, L.: Stari Most: rebuilding more than a historic bridge in Mostar, In.: *Museum International*, vol. 56, no. 4, 2004. pp. 6-17.

ARNÓTH Ádám: Kérdések egy bizzar műemlékszerű nyírbátori építményről. In: *Örökség* 2006. október, X. évf.10.sz. pp.3-4.

BINDA, L., *Learning from failure – Long-term behaviour of heavy masonry structures*, 2008 p.109-110.

BINDA, L. - BARONIO, G. - GAVARINI, C. - DE BENEDICTIS, R. - TRIANGLI, S.: Investigation on materials and structures for the reconstruction of the partially collapsed Cathedral of Noto (Sicily), In.: *STREMAH 99*, Dresden, Germany, 1999.

BUZÁS Gergely: A nyírbátori reneszánsz kastély helyreállításáról. In.: *Örökség* 2007. január, XI. évf. 1.sz. pp. 8-9.

BUZÁS Gergely: *A visegrádi királyi palota kápolnája és északkeleti épülete. Visegrádi régészet monográfiái 1.* Visegrád. 1994

BUZÁS Gergely: *Forráskutatás...* op.cit. pp.11,13.

BUZÁS Gergely: Műemlékvédelem és zsumnalisztika. In.: *Műemléklap* 1999/7 pp. 17-18

BUZÁS Gergely – OROSZ Krisztina: *A visegrádi királyi palota*. Budapest, 2010.

Juan CABELLO - FELD István: *Jelentés a füzéri vár 1977. évi kutatásáról*. Archaeologiai Értesítő 107. (1980) 214-225.

Juan CABELLO – LÁSZLÓ Csaba – SIMON Zoltán: Archaeological Investigation of the Pauline Monastery of the Holy Virgin of Háromhegy. In.: *Der Paulinerorden, Geschichte – Geist – Kultur Budapest* 2010, 423–438.

COLLINS, B. – WILLIAMS, D.: The Dresden Frauenkirche – rebuilding the past, In.: *CAA93. Computer Applications and Quantitive Methods in Archeology*, Oxford, 1993 pp. 19-24.

CZEGLÉDY Ilona: *A diósgyőri vár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.

Dr. CSÁSZÁR László: *A műemlékvédelem Magyarországon*. Képzőművészeti Kiadó, Bp., 1983

DARAGÓ László: 20. századi építészeti gondolatok a visegrádi királyi palota helyreállításának történetében. In.: *Műemlékvédelmi szemle*. 2002/1. pp. 165-194.

DEÁK Zoltán: Rom, múrom, vagy épület. Műemléki helyreállítás a visegrádi királyi palotában. In.: *Műemlékvédelem* 2001/2. pp.79-83.

DORNACHER, S. - SCHAEFFER, E.: Prestressing Work in Reconstruction of the Dresden Frauenkirche Cupola, Germany In.: *Structural Engineering International*, vol. XIII., no.4, 2003. pp. 264-267.

FEJÉRDY Tamás: A Savariai Isis szentélyről. In.: *Metszet*. 2011/5. szám pp. 52-55.

FELD István: *16. századi kastélyok Északkelet-Magyarországon*. Sárospatak, 2000. 64-67., 70-81. kép

FELD István: A „hiteles hipotézis” – avagy miért épül Mátyás visegrádi palotája? In.: *Műemléklap* 1999/5. p. 18-19.

FELD István: A tudományos épületkutatás lehetőségei a magyarországi késő középkori rezidenciák példáján In.: *Építés-Építészettudomány* 41:(3-4) pp. 205-225. (2013)

FELD István: Megjegyzések a nyírbátori várkastély kutatásához és kiépítésének tudományos megalapozottságához. In.: *Castrum Bene* 2007/2. pp. 91-103.

FELD István-Juan CABELLO: *A füzéri vár*. Miskolc, 1980.

FERENCZY Károly: *A diósgyőri várrom építészeti restaurálása és műemlékvédelme* című kötete sohasem jelent meg nyomtatásban. Ld.: Ferenczy Károly: Tűnődés egy életművön. In.: *Műemlékvédelem*, 1997/2.sz. p. 112.

FERENCZY Károly - GERGELYFFY András: *A diósgyőri vár*. Képzőművészeti Alap Kiad., Budapest, 1961.

FÜLÖPP Róbert elvi rekonstrukciójának dokumentálása In.: *Örökségvédelmi Hírmondó* internetes folyóirat

GLANCEY, J.: *DK Eyewitness Companions – Architecture*, London, 2006.

GRIMA, R. – GÓMEZ SERRANO, J. – AGUADO, A.: The Use of Concrete in Gaudi's Sagrada Familia In.: *International Journal of Architectural Heritage: Conservation, Analysis and Restoration*, vol. 1, no. 4., 2007. pp. 366-379.

KELEMEN Bálint Zoltán: A füzéri vár elméleti rekonstrukciója. In: *Várak, kastélyok, templomok*. Szerk:Kósa Pál. 2012/2. lapszám

KÖNIG, V.: Die Idee des Humboldt-Forums auf dem Schlossplatz in Berlin, In.: *Paideuma*, vol. 54, 2008. pp. 245-251.

MAROSI Ernő: *Forrásfoglalás...* op.cit. pp.359-362.

MEZŐS Tamás: A Szombathelyi Iseum új elvi rekonstrukciója In.: *Műemlékvédelem*, 2000/II. évf. 4.szám

ORLANDO, M. – SPINELLI, P. – VIGNOLI, A.: Structural analysis for the reconstruction design of the old bridge of Mostar In.: *Advances in architectures series*, vol. 15, 2003. pp. 617-626.

POHLE, F. – JAGER, W.: The reconstruction of Noto and Dresden Cathedrals (Material properties of historical masonry of the Frauenkirche and the masonry guideline for reconstruction) In.: *Construction and Building Materials*, vol. XVII., no.: 8, 2003. pp. 651-667.

POPOVAC, M.: Reconstruction of the Old Bridge of Mostar, In.: *Acta Polytechnica*, vol. 46, no. 2, 2006. p.53

ROMÁN András: *487 bekezdés és 617 kép a műemlékvédelemről*. Terc Kiadó, Bp., 2004. pp. 39-42.

ROMÁN András: *Karták könyve*. ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság, Bp., 2002.

SIMON Zoltán: Füzér, vár. In: *Régészeti kutatások Magyarországon* című folyóiratban 1999-2003 közt megjelent publikációsorozata. Szerk.: Marton Erzsébet, Kisfaludi Júlia. Budapest.

SIMON Zoltán: *Füzér - Vár*. Tájak Korok Múzeumok Kiskönyvtára 475. Budapest, é.n.

SIMON Zoltán - SZEKÉR György: Újabb szempontok a füzéri várkapolna építési idejének meghatározásához. In: *Analecta Medievalia I. Tanulmányok a középkorról*. Szerk.: Neumann Tibor. Argumentum kiadó, Pázmány Péter Katolikus Egyetem. H.n. (Budapest-Piliscsaba), 2001, 203-228.

SOMORJAI Sélysette: A magyar műemlékvédelem bizarr mérföldköve? In.: *Örökség* 2007.február, XI. évf. 2.sz., pp. 4-5.

SZEKÉR György – TAMÁSI Judit: A nyírbátori műemlék magtár kutatási eredményei. In.: *Castrum Bene* 2/1990. Várak a későközépkorban. Szerk.: Juan CABELLO. Budapest, 1992. pp 241-257.

SZENTLÉLEKY Tihamér: A Savaria-kutatás története In.: *Savaria Múzeum közleményei* 1958 pp. 82-91.

SZENTLÉLEKY Tihamér: *A szombathelyi Isis-szentély*. Képzőművészeti Alap Kiadóváll., Budapest, 1960.

TÓTH István: A Savariai Iseum kutatásának eredményei és feladatai. In.: *A Vas megyei múzeumok értesítője*, 1998 pp.329-336

TRIANGLI, S., DE BENEDICTIS, R., GAVARINI, C., ROSANNA LA ROSA: *The Cathedral of Noto: from the analysis of collapse to the restoration and reconstruction project*, Róma, Olaszország, 2003.

VIRÁGOS Gábor: Válaszok egy bizarr véleményyszerű írásra. In: *Örökség* 2006. november, X. évf. 11. sz. pp. 13-14.

YARWOOD, J.: *Rebuilding Mostar – Reconstruction in a War Zone*, Liverpool, 1999.

WIEDEMANN, A. – HEMMLEB, M. – ALBERTZ, J.: Reconstruction of historical buildings based on images from the Meydenbauer Archives, In.: *International Archives of Photogrammetry and Remote Sensing*, vol. XXXIII., Amsterdam, 2000

WILSON, R. J. A.: Xanten, Germany, In.: *The Encyclopedia of Ancient History*, 2012

Dr. CSÁSZÁR László: *A műemlékvédelem Magyarországon*. Képzőművészeti Kiadó, Bp., 1983

Internetes hivatkozások:

<http://diosgyor-lillafured.hu/diosgyori-var-interaktiv-kulturalis-kiallito-es-rendezyenyter>

<http://www.boon.hu/ujjaepult-a-diosgyori-var/2627447>

http://mno.hu/migr_1834/martonyi_palos_kolostortemploma-213285

http://www.koh7.hu/1_muemlek/080920-martonyi/kerengo_fal.html

http://anp.nemzetipark.gov.hu/?pg=sub_304

<http://www.szendroitura.hu/latnivalok-martonyi-palos-kolostor.html>

http://nol.hu/kultura/megnyilt_a_hatoszlopos_iseum_szombathelyen-1169631

<http://www.vasmegeye.hu/vasi-mozaik/185220>

http://www.academia.edu/7363032/1997_A_Savariai_Iseum_kutat%C3%A1s%C3%A1nak_eredm%C3%A9nyei_%C3%A9s_feladatai

http://www.omikk.bme.hu/collections/phd/Epiteszmernoki_Kar/2010/Zsebery_Akos/ertekez.pdf

http://www.castrumbene.hu/files/c6_07muhely.pdf

<http://visegradmuzeum.hu/palota2/kiralyi-palota-kronologia/>

http://arch.et.bme.hu/arch_old/korabbi_folyam/18/18darago.html

<http://www.visegrad.hu/kiralyi-palota-3>

<http://www.arch.hu/tovabbi-kozponti-tervtanacs/fuzer-felso-var-rekonstrukcio-20121122-tervtanacs-beszamolo>

http://www.fuzer.hu/magyar/akadalymentes_oldalak/fuzeri_var_tortenete/17/8/16/17/17/ma_files/szeplak.doc

http://www.fuzer.hu/ma_files/fuzer_rom_olvasas.pdf

http://en.wikipedia.org/wiki/Stari_Most

<http://whc.unesco.org/en/list/946>

<http://www.atlasobscura.com/places/stari-most>

<http://www.nato.int/sfor/engineers/mostarbridge/introduction/introduc.htm>

http://de.wikipedia.org/wiki/Berliner_Stadtschloss

http://en.wikipedia.org/wiki/City_Palace,_Berlin

<http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1390928>

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/germany/10117103/Berlin-begins-reconstruction-of-King-Frederick-the-Greats-palace.html>

<http://www.sbs-humboldtforum.de/en/Berlin-Palace/>

<http://www.frauenkirche-dresden.de>

[http://de.wikipedia.org/wiki/Frauenkirche_\(Dresden\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Frauenkirche_(Dresden))

http://en.wikipedia.org/wiki/Dresden_Frauenkirche

<http://www.goethe.de/kue/flm/prj/kub/std/en3982506.htm>

http://en.wikipedia.org/wiki/Sagrada_Fam%C3%ADlia

<http://smarthistory.khanacademy.org/gaudi-sagrada-familia.html>

<http://www.bluffton.edu/~sullivanm/spain/barcelona/sagrada/sagrada.html>

http://en.wikipedia.org/wiki/Antoni_Gaud%C3%AD

<http://whc.unesco.org/en/list/320>

http://en.wikipedia.org/wiki/Noto_Cathedral

<http://www.unesco.org/archi2000/pdf/tringali.pdf>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Noto>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Xanten>

<http://www.atlasobscura.com/places/xanten-archaeological-park>

<http://www.xanten.de/en/sights-and-museums/archeological-park-with-roman-museum>

TDK DOLGOZAT

**AZ ÉPÜLETREKONSTRUKCIÓ, MINT A MŰEMLÉKVÉDELEM
HATÁRTERÜLETE**

MELLÉKLET

BIRÓ ANETT, CZICZER KLAUDIA

Konzulens: Dr. Zsembery Ákos
BME, Építészmérnöki kar
Építészettörténeti és Műemléki Tanszék
BUDAPEST
2014

MELLÉKLET
A DOLGOZATBAN FELHASZNÁLT MAGYARORSZÁGI ÉS KÜLFÖLDI
EMLÉKEK

1. A NEMZETI ÖNTUDAT ÉS A TÁRSADALMI IGÉNYEK KISZOLGÁLÁSA	I.-VI.
ÉRDEKÉBEN TÖRTÉNŐ HELYREÁLLÍTÁSOK	
Mostari híd	I.
Frauenkirche	II.
Notoi katedrális	III.
Diósgyőri vár	IV.
Füzéri vár	V.
Visegrádi királyi palota	VI.
2. RÉGÉSZETI ÉS TUDOMÁNYOS SZEMPONTBÓL FONTOS EMLÉK	VII.-VIII.
HELYREÁLLÍTÁSA, MELY TELJES MÉRTÉKBEN TUDOMÁNYOS	
ALAPOKON NYUGSZIK	
Iseum	VII.
Martonyi hárommegyi pálos templom- és kolostorrom	VIII.
3. GAZDASÁGI ALAPOKON NYUGVÓ REKONSTRUKCIÓ	IX.-X.
Berliner Schloss	IX.
Nyírbátori Báthori kastély	X.
4. MEG NEM ÉPÜLT ÉPÜLETEK FENNMARADT TERVEK ALAPJÁN TÖRTÉNŐ	XI.
HELYREÁLLÍTÁSA	
Sagrada Familia	XI.
5. KÍSÉRLETI RÉGÉSZET	XII.
Xanteni archeológiai park	XII.

Mostari híd

1. kép: A híd a háború előtt

(forrás: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/77/Stari_most_1974.jpg/1024px-Stari_most_1974.jpg)

2. kép: A rekonstrukció utáni háborús nyomok (forrás: <http://2.bp.blogspot.com/-RGFxK3VrPIU/TgOR7AQnoSI/AAAAAAAAAqqs/kVDBtTSHuXQ/s1600/BiH+006.JPG>)

3-4. kép: A híd a háború közben és a pusztítás után az ideiglenes függőhíddal a helyén (forrás: http://balkanimozaik.blog.hu/2013/08/03/a_mostari_oreg-hidrol)

5. kép: A rekonstruált híd

(forrás: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/6/6c/Stari_Most_september2006.JPG)

6.kép: A helyreállított híd és környezete

(forrás: http://hu.wikipedia.org/wiki/Mostar#mediaviewer/File:Mostar_Old_Town_Panorama_2007.jpg)

Frauenkirche

1.kép: A Frauenkirche 1880-ban

(forrás: http://en.wikipedia.org/wiki/Dresden_Frauenkirche#mediaviewer/File:Dresden_Frauenkirche_1880.jpg)

2.kép: Rekonstrukció után (forrás: http://www.mathiasdobra.de/reisen_dresden.html)

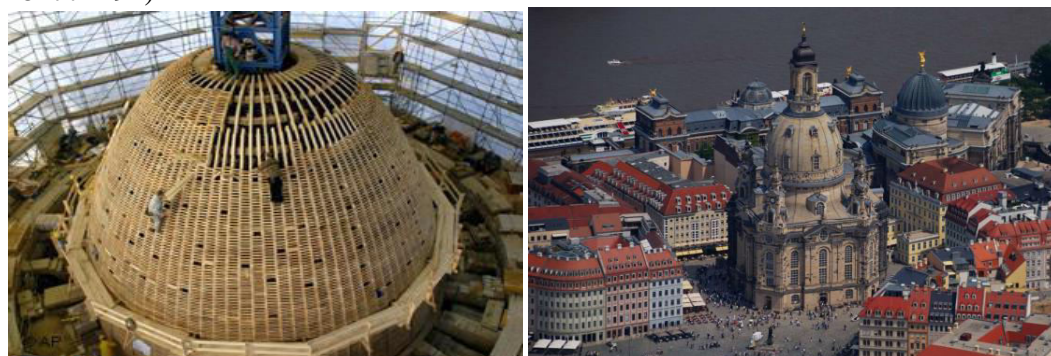
3.kép: A régi és új építőkövek

(forrás: <http://www.judgmentofparis.com/gallery/frauenkirche16.jpg>)

4-5.kép: A templom a háborús pusztítás után illetve építés közben

(források: <https://bilddung.wordpress.com/2013/02/14/die-flammenholle-von-dresden/dresden-frauenkirche-1957/>; <http://www.dnn-online.de/dresden/web/dresden-nachrichten/detail/-/specific/Die-Dresdner-Frauenkirche-frueher-und-heute-181771292>)

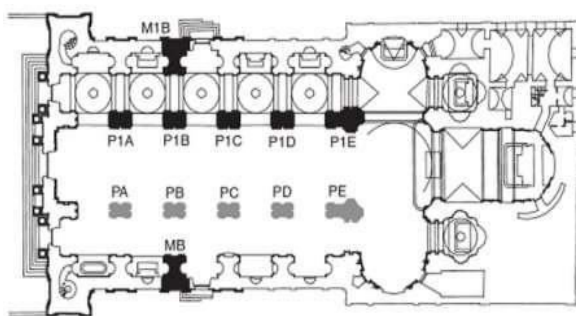
6.kép: A kupola építés közben

(forrás: <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/nach-60-jahren-aufgejubelt-aus-ruinen-die-dresdner-frauenkirche-1283470-b20.html>)

7.kép: A Frauenkirche és környezete

(forrás: http://www.fotos-aus-der-luft.de/luftbild/28443-2/Dresden_Frauenkirche_01)

Notoi katedrális

1.kép: A károsodott pillérek ábrázoló alaprajz

(forrás: http://www.google.hu/books?hl=hu&lr=&id=Ic_loAZHCTcC&oi=fnd&pg=PA109&dq=noto+cathedral&ots=BOskUyPCVS&sig=RNEsuUP89nJA82cBtrIM0ekHYGs&redir_esc=y#v=onepage&q=noto%20cathedral&f=false)

2.kép: A rekonstrukció közben

(forrás: <http://dickschmitt.com/pictures/sicily99/noto.htm>)

3.kép: Az egyik pillér maradványai a földrengés után

(forrás: http://www.google.hu/books?hl=hu&lr=&id=Ic_loAZHCTcC&oi=fnd&pg=PA109&dq=noto+cathedral&ots=BOskUyPCVS&sig=RNEsuUP89nJA82cBtrIM0ekHYGs&redir_esc=y#v=onepage&q=noto%20cathedral&f=false)

4.kép: Az enteriőr

(forrás: https://www.flickr.com/photos/hunky_punk/8199577069/in/photolist-)

5.kép: A katedrális homlokzata

(forrás: https://www.flickr.com/photos/hunky_punk/8199577069/in/photolist)

6.kép: A templom és környezete

(forrás: https://www.flickr.com/photos/hunky_punk/8199577069/in/photolist)

Diósgyőri vár

1. kép: A diósgyőri vár az 1900-as évek első felében (forrás: <http://archeologia.hu/regeszeti-kalandozasok-diosgyor-elmeleti-rekonstrukcio>)

2. kép: A vár Ferenczy Károly és Czeglédy Ilona munkálatai után (forrás: <http://www.diosgyor-lillafured.hu/aktualis/hir/hamarosan-kezdodik-az-ujjaepites-bucsuzzunk-egyutt-vartol>)

3. kép: A vár rekonstrukciós modellje (forrás: <http://www.miskolc.hu/visszanyeri-eredeti-pompajat-diosgyori-var>)

4. kép: A vár a megnyitó után 2014. nyarán (forrás: <http://vendegvaro.utazom.com/diosgyori-var-miskolc-diosgyor>)

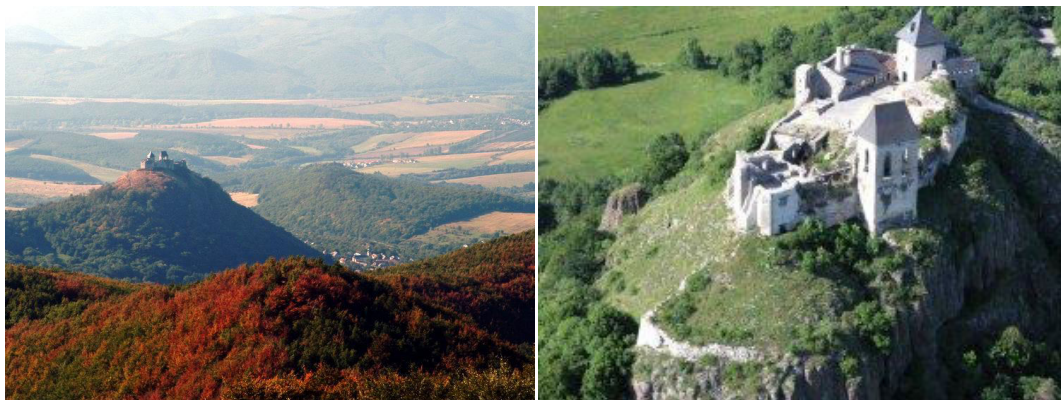

5. kép: Torony képe

(forrás: <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/keso-kozepkori-magyar-kiralysag-emlekei/diosgyor/a-diosgyori-var-a-del-nyugatii-saroktorony-belseje>)

6. kép: Lovagterem (forrás: http://neuromancer.hu/2014/09/16/a-felujitott-reszben-visszaepített-diosgyori-var/img_0443_scaled/)

Füzéri vár

1-2. kép: A vár mai állapotában

(forrás: http://www.kektura.click.hu/OKT/szovegek/magyar2/53_tura.html,
http://www.varak-hrady.eu/magyar/oldalak/fuzeri_var_rekonstrukcios_animacio/)

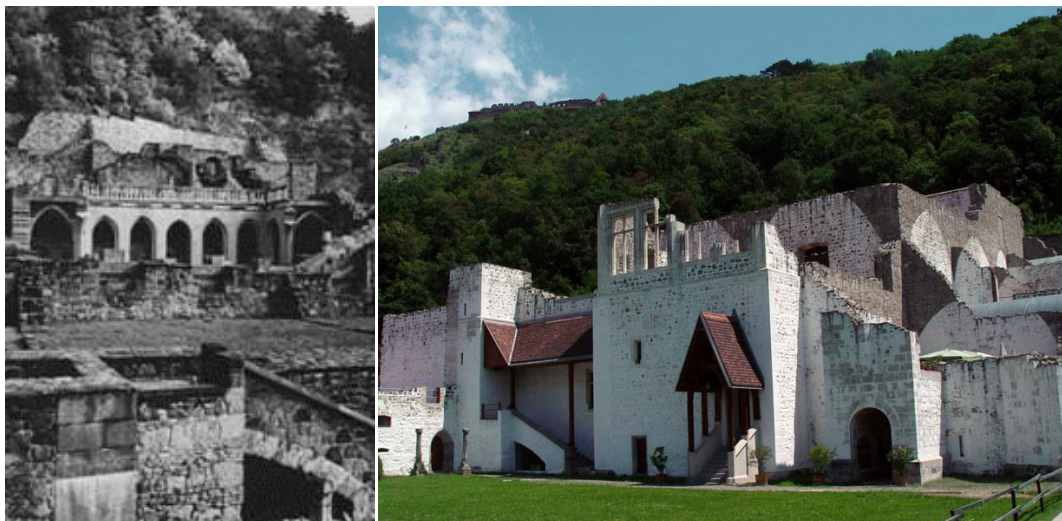

3-4. kép: A vár elvi rekonstrukciója (forrás: http://www.varak-hrady.eu/magyar/oldalak/fuzeri_var_rekonstrukcios_animacio/)

5-6. kép: A várkápolna elvi rekonstrukciója (forrás: http://www.varak-hrady.eu/magyar/oldalak/fuzeri_var_rekonstrukcios_animacio/)

Visegrádi királyi palota

1. kép: A rom állapota az 1960-as években (forrás: http://arch.et.bme.hu/arch_old/korabbi_folyam/18/18darago.html)

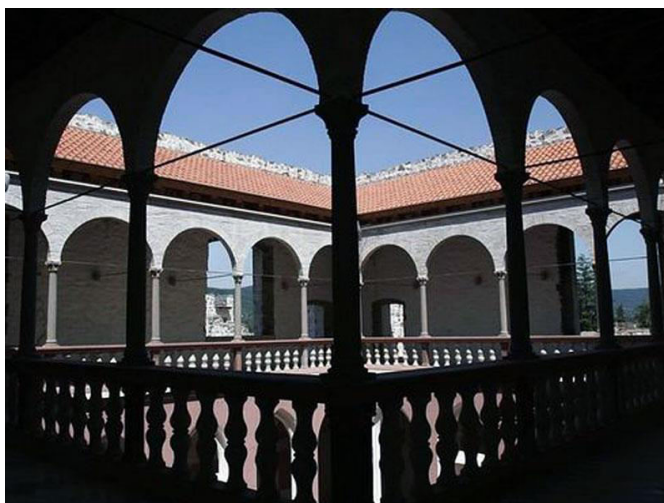
2. kép: A palota mai állapotában (forrás: <http://www.visegrad.hu/kiralyi-palota-3>)

3. kép: A palota Mátyás-kori periódusának elvi rekonstrukciója (forrás: <http://visegradmuzeum.hu/palota2/kiralyi-palota-kronologia/>)

4. kép: Oroszlános kút (forrás: <http://www.visegrad.hu/kiralyi-palota-3>)

5. kép: Emeleti körüljáró (forrás: <http://www.visegrad.hu/kiralyi-palota-3>)

Iseum

1-2. kép: Iseum a Hajnóczy-féle helyreállított állapotban (forrás: <http://www.alon.hu/node/3367/1/4>)

3. kép: Iseum a Mezős-féle helyreállított állapotban (forrás: <http://www.kiallitas.eu/?paged=3>)

4 kép: Isis szentély főhomlokzata a Mezős-féle helyreállított állapotban (forrás: <http://operavilag.net/kaleidoszkop/aida-az-iseumban>)

5. kép: Modern oszlopcsarnok kialakítása a Mezős-féle helyreállított állapotban (forrás: http://www.zaev.hu/eng/references/public_institutions/szombathely_iseum)

Martonyi háromhegyi pálos templom- és kolostorrom

1-2. kép: A templom és kolostor romos állapotban (forrás: <http://bodvarako.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1109092>, http://www.koh7.hu/6_szerkeszto/04_kpisti/090109_martonyi/martonyi.html)

3. kép: Az emlék rekonstrukciós rajza (forrás: http://www.majkikolostor.hu/magyar/oldal/haromhegyi_palos_kolostor)

4-5. kép: A helyreállítás utáni állapot (forrás: <http://hikerart.blogspot.hu/2012/07/martonyi-kolostor.html>)

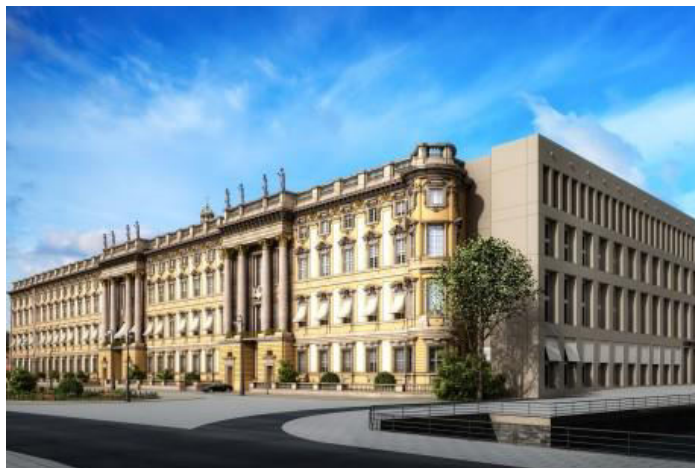
6-8. kép: Az emlék helyreállított részletei (forrás: <http://hikerart.blogspot.hu/2012/07/martonyi-kolostor.html>)

Berliner Schloss

1.kép: A kiemelt homlokzati erkély

(forrás: http://en.wikipedia.org/wiki/City_Palace,_Berlin#mediaviewer/File:State_Council_building_017.JPG)

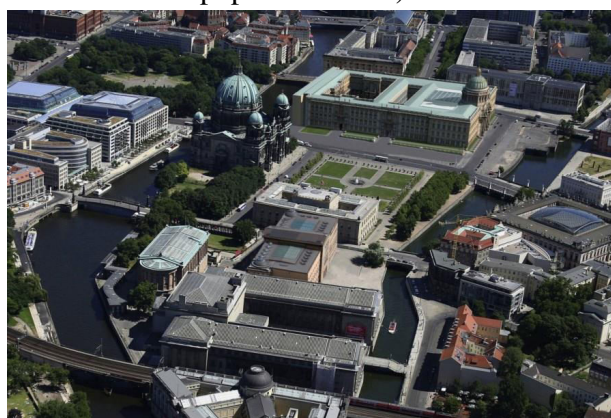
2.kép: A régi és az új homlokzat kapcsolatának terve

(forrás: <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1390928>)

3.kép: A tervezett enteriőr

(forrás: <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1390928>)

4.kép: Az épület és környezete

(forrás: <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1390928>)

5.kép: A Berliner Schloss látványterve

(forrás: <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1390928>)

Nyírbátori Báthori kastély

1. kép: A kastély a felújítás előtt (forrás: <http://epiteszforum.hu/vita-egy-nyirbatori-epitmenyrol>)

2. kép: A kastély a helyreállítási folyamat közben (forrás: http://www.icomos.hu/?nyelv_id=1&mod=menu_tart&menu_cim=FOT%D3K/Ny%EDrb%E1tori%20B%E1thory%20v%E1rkast%E9ly&menu_szint=al&menu_id=172)

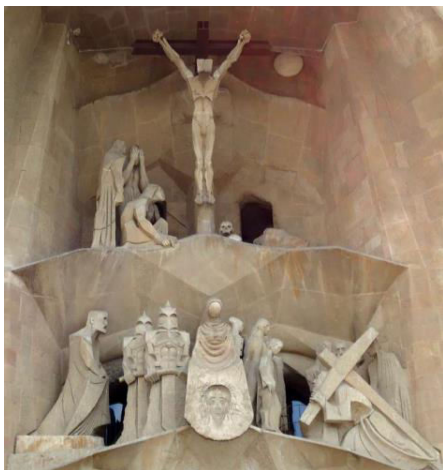
3-4. kép: A kastély helyreállítás utáni állapota (forrás: <http://kakukketterem.hu/Latnivalok/Bathori+Varkastely+13>, http://www.koh7.hu/0_hirek/120126-nyirbator/nyirbator.html)

5. kép: A Báthori kastély belső múzeumi tere (forrás: http://www.icomos.hu/?nyelv_id=1&mod=menu_tart&menu_cim=FOT%D3K/Ny%EDrb%E1tori%20B%E1thory%20v%E1rkast%E9ly&menu_szint=al&menu_id=172)

6. kép: A kastély tetőtérében kialakított konferenciaterem (forrás: <http://kakukketterem.hu/Latnivalok/Bathori+Varkastely+13>)

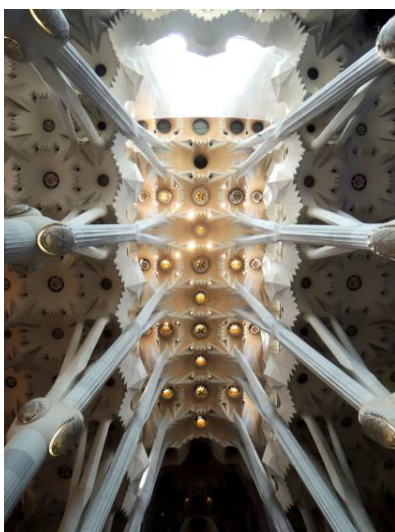
Sagrada Familia

1.kép: A Passiót ábrázoló homlokzati részletek (forrás: saját fotó)

2.kép: A Születés homlokzatának részlete (forrás: saját fotó)

3.kép: A főhajó boltozatai (forrás: saját fotó)

4.kép: A Születés homlokzatának részlete

(forrás: http://fc08.deviantart.net/fs4/i/2004/242/2/e/Gaudi_Sagrada_Familia.jpg)

5.kép: A Jézus torony építés közben

(forrás: <http://chrispythoughts.wordpress.com/2012/09/15/la-sagrada-familia/>)

6.kép: A város látképe a Sagrada Familiával (forrás: saját fotó)

Xanteni archeológiai park

1.kép: A római kori város elvi rekonstrukciós rajza
(forrás: <http://awn-archeologie.nl/05/index.php/activiteiten/excursies/fotos-xanten>)

2.kép: A kikötői templom rekonstrukciója
(forrás: <http://wegvanhetalledaagse.nl/afbeeldingen%201213/tempel-xanten.jpg>)

3.kép: Az amfiteátrum rekonstrukciója
(forrás: http://www.wdr.de/bilder/mediendb/Fotostrecken/servicezeit/bilder/2013/wunderschoene_servicezeit_niederrhein/SIGI_TEMP_12744757_m.jpg)

4-5.kép: A római kori maradványok fölé épített védőépület
(források: <http://www.rhinecycleroute.eu/stages/from-cologne-to-arnhem-through-the-largest-industrial-centre-in-europe/xanten-archaeological-park/bandeau>; <http://images55.fotki.com/v605/photos/3/1052533/8010062/9288438XantenRermuseumThermen-vi.jpg>)

Szeretnénk köszönetet nyilvánítani konzulensünknek, Dr. Zsembéry Ákosnak, aki a dolgozat elkészítésében nagy segítségünkre volt. Kifogásolhatatlan szakmai tudásával, kitartó támogatásával, állandó rendelkezésre állással és folyamatos véleményezéssel nagyban segítette munkánkat mind a hitelesség, mind a szakmai nyelvezet, mind a helyes artikuláció terén, melyért szeretnénk hálánkat kifejezni.